

”Konst, hur man lever, å lite annat”

Barns och ungas tankar och åsikter om kultur

 Enligt barnkonventionen har barn och unga rätt att delta i det kulturella och konstnärliga livet och till ett kulturellt utbud anpassat efter deras behov.

Barnombudsmannen och Aktionsgruppen för barnkultur genomförde under hösten 2005 en enkätundersökning bland barn och unga om kultur i skolan och på fritiden. Den visar bland annat att barn och unga inte tycker att de kan påverka hur de ska få utöva eller ta till sig kultur i skolan. För att barns rätt till kultur ska tillgodoses måste barn och ungdomar få möjlighet att själva påverka sin medverkan i det kulturella livet.

Undersökningen visar också att utbudet av kulturella och konstnärliga aktiviteter och upplevelser varierar mellan olika grupper av barn och unga. Inte minst ser vi stora geografiska skillnader.

I rapporten föreslår Barnombudsmannen olika åtgärder som kan bidra till att göra det svenska kulturlivet rikare. Ett kulturliv för, av och med barn och unga.

www.bo.se

”Konst, hur man lever, å lite annat”

Barns och ungas tankar och åsikter om kultur

Andra upplagan, reviderad oktober 2006

ISBN 10 91-87-44821-1

ISBN 13 978-91-87-44821-8

ISSN 1652-0157

Barnombudsmannen

Postadress: Box 22106, 104 22 Stockholm

Besöksadress: Norr Mälärstrand 6

Telefon: 08-692 29 50

Fax: 08-654 62 77

E-post: bo@bo.se

Webbplats: www.bo.se

Fler exemplar kan beställas från:

Fritzes

ett Wolters Kluwer-företag

106 47 Stockholm Tel 08-690 91 90 Fax 08-690 91 91
order.fritzes@nj.se www.fritzes.se

Innehåll

Förord.....	5
Sammanfattning	7
Barnombudsmannens förslag.....	11
Om kontaktklassundersökningen	12
Vad är kultur?.....	13
Rätten till kultur	16
Kulturella och konstnärliga aktiviteter och upplevelser i skolan	23
Kultur på fritiden	39
Käll- och litteraturförteckning.....	53
Bilagor.....	54
Aktuella artiklar i barnkonventionen.....	54
Tabeller	56
Några resultat från Barnombudsmannens enkät till kommunerna 2005.....	67

Förord

Många barn och unga i Sverige i dag ser ofta film, lyssnar mycket på musik, spelar gärna spel på dator eller tv och läser en del böcker. Utbudet är stort och lättillgängligt genom tv, radio, bibliotek och inte minst genom datorerna. I dag är det lätt att köpa eller hyra filmer och priset för musik och pocketböcker behöver inte vara högt. Den kommersiella kulturen finns rikligt runt omkring de flesta barn och ungdomar och kulturen tillgodogör man sig ofta i hemmet. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) har barn rätt till kultur och fritid men konventionen går längre än så. Barn har även rätt till utveckling. Det innebär att barn även bör ges möjlighet att pröva på att själva utöva olika typer av uttrycksmedel.

Genom att läsa och skriva, måla, teckna, sjunga, dansa och spela teater med mera får barn möjlighet till lek, vila och rekreation, till uttryck och utveckling men också till en utvecklande samvaro med andra. I konst, musik, litteratur och drama kan man söka och finna sig själv och sin egen roll. Att få lära sig att uttrycka sig på olika sätt skapar goda förutsättningar för både självkänsla och självförtroende. Det är två viktiga förutsättningar för att utvecklas. I många fall är kulturen en unik arena för barn och ungdomar att finna former för att formulera och föra fram sina tankar och förmedla sina erfarenheter. Och på samma gång ger barns kultur oss vuxna en god insikt i hur det är att vara barn eller ung i dag.

Sverige är ett spännande mångkulturellt samhälle där kultur fått flera olika och annorlunda betydelser och dimensioner. Kultur har ibland kommit att sammankopplas med konflikter, ofta med etniska förtecken, både i Sverige och runt om i världen. Förståelse för den egna kulturen, likaväl som för andras, är något som därför är viktigt att vi förmedlar till våra barn. Men kultur kan även vara nyckeln till ökad förståelse mellan olika grupperingar och ge ett gemensamt språk att kommunicera igenom. Många spännande verksamheter växer fram som en mötesplats mellan barn med olika bakgrund.

Barn har rätt till kultur, men precis som med alla de andra rättigheterna enligt barnkonventionen krävs det att vuxna tar ansvar för att barn får sina rättigheter tillgodosedda. Det förutsätter vuxnas aktiva handling och engagemang. Barns rätt till kultur kräver även ett gemensamt samhällsligt ansvar till exempel genom skolan och olika kulturinstitutioner. En del barn har engagerade och intresserade föräldrar eller andra vuxna i sin närhet som kan visa på olika former av kultur och uttrycksmedel och väcka barnets intresse. Andra barn har inte det och då blir skolan en viktig länk för att finna en väg in i kulturlivet. Både att få möjligheten att pröva på olika former av uttrycksformer som att få dansa, spela teater, spela instrument eller att måla men också att möta kultur i form av offentliga kulturinstitutioner som till exempel teatrar, museum och bibliotek.

Kultur kostar ofta pengar och det kan vara ett stort problem för många barn och unga. Men för barn är musik, böcker, teckningar, teater och film med mera källor till lek, glädje och utveckling. I kulturen finner de kunskap: om sig själva, om olika sätt att vara och om andra människor. Och enligt barnkonventionen har varje barn rätt till kultur.

Barnombudsmannen och Aktionsgruppen för barnkultur genomförde under hösten 2005 en enkätundersökning bland barn och unga om kultur i både skola och på fritiden. Cirka 1 100 elever i våra kontaktklasser besvarade enkäten. I den här rapporten presenteras deras tankar och åsikter om kultur.

Av enkätsvaren framgår tydligt att eleverna inte tycker att de kan påverka hur de ska få utöva eller ta till sig kultur i skolan. Det är även tydligt att det finns rätt stora geografiska skillnader när det gäller hur mycket kultur man möter genom skolan och även på fritiden. Det visar sig även vara endast 7 procent av de elever som svarade som var intresserade av att gå på föreningsmöten, trots att många barn är med i föreningar som bedriver både kultur eller idrott. För att barns rätt till kultur ska tillgodoses måste barn och ungdomar få möjlighet att själv påverka sin medverkan i det kulturella livet. Enkätsvaren visar även att barn upplever att de kan påverka kulturutbudet i skolan. Barn har rätten att bli hörda och rätten att få vara delaktiga. Genom att låta barn och unga vara med och påverka olika beslut så ökar vi kvaliteten i besluten.

Kommunerna är här viktiga aktörer. I Barnombudsmannens enkätundersökning bland Sveriges kommuner år 2005 ställde vi frågor som rörde barns och ungdomars inflytande i kultur- och fritidsfrågor. Det visade sig att 48 procent av kommunerna svarade att de inhämtade barns och ungas synpunkter ibland. 34 procent av kommunerna uppgav att deras synpunkter inhämtades ofta och 8 procent ansåg att de inhämtades sällan. Kommunerna har kommit en bit på väg mot att inhämta synpunkter från barn och unga i kultur- och fritidsfrågor, men de är inte lika bra på att dokumentera synpunkterna och på att återföra besluten till barn och unga.

Enkätsvaren från våra kontaktklasser visar att få barn upplever att de kan påverka kulturutbudet i skolan. Barn har rätten att bli hörda och rätten att få vara delaktiga. Genom att låta barn och unga vara med och påverka olika beslut så ökar vi kvaliteten i besluten.

Lena Nyberg
Barnombudsman

Sammanfattning

Barnkonventionen och rätten till kultur

Kulturteoretiker har hävdad att "culture" är ett av de mest komplicerade begreppen i det engelska språket och det finns ingen anledning att tro att den svenska motsvarigheten "kultur" skulle vara av mindre komplex karaktär. Begreppets många innebörder speglas i barnkonventionen där rätten till kultur tas upp i och genom en rad av konventionens artiklar. Rätten till kultur sätts i samband med rätten till vila, lek, nöje och rekreation. Rätten till kultur sätts i samband med barnets rätt till uttryck, utbildning och utveckling. Rätten till kultur innebär rätten till samhällets kulturella institutioner och konstformer – till det kulturella och konstnärliga livet – men kan också innebära minoritetsgruppers rätt till sin egen kultur i mångkulturella samhällen.

I barnkonventionens artikel 31, där rätten till delaktighet i det kulturella och konstnärliga livet sätts i samband med lek, vila och rekreation, betonas att kulturella aktiviteter inte behöver ha ett bakomliggande bildande eller fostrande syfte. Barnets lust till aktiviteterna är istället skäl nog för barnet att ska kunna ägna sig åt dem. Frivillighetsaspekten sätter artikel 31 i en tydlig relation till artikel 12, där barnets rätt att höras i alla frågor som berör det lyfts fram. Barnkonventionen poängterar vidare att alla barn har rätt till det kulturella och det konstnärliga livet genom artikel 2 där det fastslås att inget barn får diskrimineras.

Kulturella aktiviteter och upplevelser är också viktiga inslag i barns utbildning och betydelsefulla för barns utveckling, varför rätten till kultur också kan ses i relation till artikel 6, om rätten till utveckling. I takt med samhällets ökande grad av internationalisering – i Sverige liksom i många andra länder världen över – blir kunskap om och förståelse för både sin egen och andras kultur en viktig rättighet. Inte minst aktualiseras detta av alla de i världen pågående konflikter, både inom nationer och mellan nationer, som bär kulturella förtecken. I barnkonventionen slås minoritetsgruppers rätt till sin egen kultur fast i artikel 30. Barnkonventionen uppmärksammar också i artikel 29 att ett av utbildningens syften är att utveckla respekt för både sin egen och andras kulturella identitet.

En enkätundersökning bland Barnombudsmannens kontaktklasser

Huvudsyftet med denna rapport är inte att bara att redogöra för barnkonventionens utan också barnens syn på kultur. I samarbete med Aktionsgruppen för barnkultur genomförde Barnombudsmannen under hösten 2005 en enkätundersökning om kultur bland barn och unga från och med årskurs 4 på grundskolan till årskurs 3 i gymnasiet. Vi ställde frågor om aktiviteter och upplevelser i skola och på fritiden inom kulturområdet och om möjligheter till inflytande och medbestämmande över desamma. Syftet var med andra ord att studera i vilken omfattning det kulturella utbudet riktat mot barn och unga har nått ut till dem. Om barn och unga har haft möjligheter till inflytande och om de är nöjda med de aktiviteter och upplevelser som erbjudits dem.

Cirka 1 100 elever i våra kontaktklasser besvarade enkäten. I den här rapporten presenteras deras tankar och åsikter om kultur. Undersökningen rör kultur både i skolan och på fritiden.

Kultur i skolan

Tydligt är att skolan är en av de viktigaste samhälleliga institutionerna vad gäller barns rätt till kultur. I skolan ska eleverna få möjlighet att pröva på och utveckla sin förmåga till olika

uttryck, estetisk och skapande verksamhet. Men skolan har också ett viktigt uppdrag att förmedla kunskap och skapa förståelse för olika kulturer.

Enkätsvaren indikerar att skolan har vissa svårigheter att uppfylla sina många och omfattande uppdrag inom kulturområdet i enlighet med barnkonventionen. Ett exempel på detta är att mötet med det kulturella och konstnärliga livet i skolans regi i vissa delar ser olika ut för olika elever. Undersökningen pekar bland annat på regionala skillnader – barn och ungdomar i storstäderna förefaller att ha större möjligheter till deltagande i det kulturella och konstnärliga livet än de i mindre kommuner. Det finns också skillnader mellan åldrar. I de högre årskurserna minskar möjligheterna för många elever att arbeta med olika uttrycksformer och estetiskt skapande

Undersökningen frågar särskilt efter de traditionella konstformernas plats i skolan. Enkätsvaren här visar att det finns ett intresse bland barn och unga för dans, teater, konst, musik, film och så vidare, men att detta intresse, sett till undersökningspopulationen i stort och med film som ett viktigt undantag, inte är särskilt utbrett. Om man ser till olika grupper blir bilden tydligare. Flickor är till exempel i högre grad än pojkar intresserade av de traditionella konstformerna, barn och unga från storstäder i högre utsträckning än barn och unga från mindre kommuner. Från andra undersökningar vet vi också att det finns samband mellan socioekonomiska variabler som föräldrars utbildning och kulturella preferenser.

Enligt barnkonventionens artikel 2 får inget barn diskrimineras. Det kulturella och konstnärliga livet ska vara tillgängligt för alla, oavsett boende, kön, eller socioekonomisk tillhörighet. Undersökningen visar att alla elever inte är intresserade av traditionella konstformer som litteratur, dans eller teater, varför skapandet och estetiska lärandeprocesser också måste kunna ske i andra former och med andra uttryck. Enkätsvaren visar att relativt få barn och unga är nöjda med många av skolans aktiviteter och upplevelser inom kulturområdet.

Enligt artikel 12 i barnkonventionen har barn rätt att höras i alla frågor som berör dem. Mot bakgrund av detta är det bekymmersamt att relativt få barn och unga i undersökningen säger sig uppleva att de har inflytande över upplevelser eller aktiviteter inom kulturområdet i skolans regi. Få elever kommer med egna förslag om aktiviteter eller upplevelser och än färre får gehör för sina idéer. Ska barn och ungas intresse och engagemang för kulturella aktiviteter och upplevelser öka, måste inte bara möjligheterna till dem bli större utan barns och ungas inflytande över dem måste öka.

Kultur på fritiden

Undersökningen har också tagit upp barns och ungas aktiviteter och upplevelser inom kulturområdet utanför skolan. Resultaten visar här mycket tydligt att barns och ungas intresse för film, tv, video, Internet och dataspel är väl utbrett – över hela landet och bland både pojkar och flickor. Konsumtionen av populärkultur fyller stora delar av barns och ungas fritid. Här aktualiseras barnkonventionens artikel 17, som bland annat anger att konventionsstaterna ska ”säkerställa att barnet har tillgång till information och material från olika nationella och internationella källor, särskilt sådant som syftar till att främja dess sociala, andliga och moraliska välfärd och fysiska och psykiska hälsa”. I samma artikel får konventionsstaterna också uppgiften att ”uppmuntra utvecklingen av lämpliga riktlinjer för att skydda barnet mot information och material som är till skada för barnets välfärd”.

Hur detta ska ske är en svår fråga att besvara då det mediala utbudet inte bara är stort och lättillgängligt för barn och unga utan också svårkontrollerat för vuxna. Massmedierna fyller

viktiga funktioner i många barns och ungas liv, inte minst sociala sådana, varför en ensidig fokusering på de negativa aspekterna av deras mediekonsumtion ger en skev bild av den alltid lika uppmärksammade relationen mellan barn och medier.

Kulturella skillnader

Enkätsvaren visar att det finns stora skillnader i barns och ungas deltagande i det kulturella och konstnärliga livet på fritiden – allra tydligast mellan pojkar och flickor, mellan barn och unga från storstäder och barn och unga från mindre städer samt mellan barn och unga med eller utan funktionshinder. Delvis förklaras detta av att olika grupper helt enkelt har olika intressen men här antyds också att möjligheterna att få ägna sig åt det man är intresserad av inte är desamma för alla barn och ungdomar. Flickors önskemål om fritidsaktiviteter som dans eller film verkar till exempel inte kunna tillgodoses i samma utsträckning som pojkars intresse för idrott. Det kulturella utbudet riktat till barn och unga når inte ut till alla.

Enkätsvaren gör det också tydligt att fler barn och unga i storstäder än i mindre kommuner spelar instrument, läser böcker och skriver egna texter. Vidare har barn och unga från mindre kommuner besökt kulturella institutioner i mindre utsträckning än barn och unga från storstäder. Färre från mindre kommuner än från storstäderna har ägnat sig åt aktiviteter inom kulturområdet tillsammans med sin familj. Barn och unga från storstäder har alltså, sett till gruppen i stort, ett större aktivt deltagande i det kulturella och konstnärliga livet än barn och unga från mindre kommuner.

I de mindre kommunerna förefaller å andra sidan fler barn och unga ha närmare kontakter med de styrande än vad som är fallet i de större kommunerna. Fler svarande från de mindre kommunerna än från storstadsregionerna har till exempel lämnat in förslag om aktiviteter till representanter för hemkommunen. Fler av dem har också fått information om aktiviteter från kommunen. Samtidigt är det tydligt att det kulturella och konstnärliga livet, i form av kulturinstitutioner och möjligheter till traditionella aktiviteter inom kulturområdet som att dansa och spela teater, inte är lika stora utanför storstäderna. I storstäderna finns redan det utbud som barn och unga från mindre kommuner söker.

Rätten till kultur

Sammanfattningsvis kan man lite förenklat konstatera att om kultur betraktas som en rättighet för varje barn så är det övergripande problemet, så som det framträder i vår undersökning, att utbudet av kulturella och konstnärliga aktiviteter och upplevelser varierar. Och därmed har barn och unga olika möjligheter att ta del av dem. Tydligt är till exempel är att flickor i mindre utsträckning än pojkar kan få just sina intressen och önskemål, som dans och teater, tillgodosedda. Men undersökningen indikerar också att barn och unga från mindre kommuner har mer begränsade möjligheter till kulturella och konstnärliga aktiviteter än barn och unga från storstäder.

Med utgångspunkt i frivillighetsaspekten av rätten till kultur finns också ytterligare ett problem när många av de traditionella konstformerna, som litteratur, dans och teater, presenteras för barn och unga genom skolans försorg. Undersökningen visar att det finns grupper av barn och unga, framför allt pojkar, som inte visar särskilt stort intresse för dessa kulturformer, vilket också måste respekteras och tas hänsyn till.

Att människors smak för musik, konst, litteratur och andra kulturella och konstnärliga skiljer sig är inte någon nyhet. Att även barn och unga kan ha olika preferenser inom kulturområdet borde därför inte heller komma som någon överraskning. Och kanske är det

också någonstans här som nycklarna till hur kulturområdet ska introduceras för barn och unga är möjliga att finna. Barns och ungas rätt till kultur kräver att de görs delaktiga i de aktiviteter och upplevelser som ska introducera dem för och befästa deras plats inom det kulturella och konstnärliga livet.

Barnombudsmannens förslag

”Ett handslag med kulturen”

Barnombudsmannen anser att:

- Kulturaktiviteter kan på många sätt stärka barns och ungas utveckling, självförtroende och även locka till aktivitet bland barn och unga.

Barnombudsmannen föreslår att:

- Regeringen initierar och genomför en ekonomisk satsning inom kulturområdet liknande den som gjorts genom ”Ett handslag med idrotten”.

Kultur för barn: ett ökat inflytande för barn och unga inom kulturlivet

Barnombudsmannen anser att:

- Barns och ungas inflytande över verksamheter inom kulturområdet, på nationell, regional och kommunal nivå, måste stärkas.
- Kommunala och regionala aktörer som landsting, skolor, ideella föreningar och studieförbund samt andra med ansvar för kulturell verksamhet riktade mot barn och unga bör inrätta lämpliga former och forum för barns och ungas inflytande över verksamheterna.

Barnombudsmannen föreslår att:

- Regeringen rekommenderar statliga kulturinstitutioner och nationalscener att inrätta lämpliga former och forum för barns och ungas inflytande över verksamheterna.

Barns kultur: ett kulturliv av, med och för barn och unga

Barnombudsmannen anser att:

- Kulturella verksamheter för barn och unga måste i större utsträckning utgå från deras egna önskemål, intressen och behov.
- Beslut inom kulturområdet på alla nivåer som berör barn och unga ska föregås av barnkonsekvensanalyser.
- Kommunerna bör underlätta för barn och ungdomar att starta upp och driva föreningsverksamhet inom bland annat kulturområdet.
- Kommunerna bör underlätta för barn och ungdomar att starta upp och bedriva aktiviteter också utanför ramarna för det formella föreningslivet.

Om kontaktklassundersökningen

Under hösten 2005 genomförde Barnombudsmannen och Aktionsgruppen för barnkultur en undersökning om barns och ungas kulturvanor. Det övergripande syftet var att undersöka i vilken omfattning det kulturella utbudet riktat mot barn och unga också nått ut till dem, om barn och unga har inflytande över utbudet och om det är nöjda med vad som erbjuds. Mer konkret rörde enkätfrågorna vilka aktiviteter och upplevelser inom kulturområdet de svarande har varit med om, både i och utanför skolan. Enkätfrågorna tog också upp huruvida barn och unga upplever att de får vara med och bestämma över dessa aktiviteter och upplevelser samt huruvida de är nöjda med dem.

Uplägget medför en viktig avgränsning av undersökningen. Kultur är naturligtvis inte enbart en fråga om ett antal specifika och i förväg definierade aktiviteter i ett enkätformulär. Barns och ungas kulturskapande har många former och sker i många sammanhang. I barns och ungas lek och samvaro på raster och på annan fri tid uppstår och existerar aktiviteter som kan betecknas och förstås som kulturella. Men detta faller till stor del utanför ramarna för just den här undersökningen.

Barnombudsmannen har regelbundna kontakter med barn och ungdomar för att ta reda på vad de tycker i aktuella frågor. Kontakterna sker bland annat genom besök på skolor och i föreningar, genom brev- och telefonkontakter och via myndighetens webbplats. Barnombudsmannen tar också hjälp av ett antal kontaktklasser som svarar på enkäter inom olika områden. Till sin hjälp har Barnombudsmannen även flera barn- och ungdomsråd samt ett expertråd.

Barnombudsmannen ställer minst två gånger om året frågor till barn och unga i kontaktklasserna. Frågorna ställs via Hallå, den del av Barnombudsmannens webbplats som vänder sig till barn och unga. En enkät om kultur- och fritidsvanor besvarades av våra kontaktklasser under hösten 2005. Resultaten av enkäten presenteras i denna rapport. Kontaktklasserna finns i skolor över hela landet och sträcker sig från och med årskurs 4 i grundskolan till årskurs 3 i gymnasiet. De som svarade var inte utvalda enligt någon statistisk urvalsmetod men underlaget är så pass stort att siffrorna ändå kan ge en indikation på vad barn och unga tycker i olika frågor. Samtliga svar i undersökningen är naturligtvis anonyma och det går inte att spåra enskilda personers svar.

Vi tog emot cirka 1 100 svar, varav cirka 41 procent var från pojkar och 59 procent från flickor. I de flesta fall är enkätsvaren ganska jämt fördelade mellan pojkar och flickor. Redan här indikeras alltså att just den här enkäten har varit av större intresse för flickor än för pojkar. Eleverna i årskurserna 4 till 6 utgör 16 procent av det totala antalet svarande, eleverna i årskurserna 7 till 9 cirka 33 procent. Gymnasieeleverna, slutligen, utgör cirka 50 procent av det totala antalet svarande. 67 procent av alla barn och unga som besvarade enkäten har föräldrar födda i Sverige. 18 procent av dem har föräldrar som båda är födda i ett annat land. 13 procent har vidare angett att en förälder är född i Sverige och den andra föräldern utomlands. Ett fåtal svarande uppger att de inte vet var deras föräldrar är födda. 14 procent av barnen och ungdomarna uppger att de har något funktionshinder, 86 procent att de inte har något sådant. 36 procent av alla svarande bor i storstadsregioner, 26 procent i mellanstora städer och resterande 36 procent i mindre kommuner och glesbygd.

Vad är kultur?

Kulturbegreppets komplexitet

Kulturbegreppet är omfattande, har många användningsområden och har genom historien definierats på en rad olika sätt av akademiker, författare, politiker och andra debattörer och tänkare. Det är följaktligen inte helt enkelt att fråga efter, analysera, sammanfatta och rapportera barns och ungas kulturella vanor, aktiviteter och upplevelser. Vilka av alla de vanor och aktiviteter och upplevelser som i alla fall rätt många av dagens barn och unga ägnar sig åt på mer eller mindre regelbunden basis ska räknas som kulturella? Är exempelvis dataspel kultur? Är fotbollsträning en kulturell aktivitet? Kan en dribbling anses vara lika konstnärlig som en målning eller en dikt? Och om det nu är både kulturellt och konstnärligt att spela fotboll så förefaller det i alla fall rimligt att anta att detta är aktiviteter av annat slag än att skriva dagbok eller att besöka museum.

Att definiera vad kultur är, vad kultur är bra för och hur samhällsliga institutioner bör agera inom kulturområdet är vanskligt. Någonstans måste kulturbegreppet emellertid ringas in och vi har valt följande angreppssätt. Då ett mycket tydligt syfte med vår undersökning är att föra fram barn och ungas åsikter har vår utgångspunkt varit att deras egna uppfattningar och definitioner om vad som är kultur ska vara av betydelse. För att i nästa steg också kunna tolka barnen och ungdomarnas definitioner – sätta in dem i ett sammanhang, ge dem betydelse och ytterligare kunna klargöra vad de kan tänkas vilja säga med dem – har vi ibland relaterat svaren till vidare diskussioner om kulturbegreppet.

Alla barn och ungdomar i undersökningen har fått möjlighet att med egna ord besvara frågan "Vad är kultur för dig?". En svarande skriver att "Det är väl ungefär som Sveriges kultur, vad vi gör och hur vi gör". Ett annat svar är att "kultur är när en homogen grupp delar samma grundläggande värderingar och moral, samma historia och en känsla av gemenskap". Många fäster också vikt vid skillnader mellan kulturer – för en svarande är kultur "olika nationaliteter, länder och måltider och dans". Det är möjligt att Sveriges internationalisering aktualiserar tankar, funderingar och diskussioner kring vad som är svensk kultur och vad som är annan kultur.

Andra barn och ungdomar betonar istället det estetiska och kreativa. Kultur är "något som stimulerar sinnen" säger en, "Kultur är något vackert" säger en annan. Ett annat svar lyder "Det estetrelaterade som finns att göra i samhället". För många barn och unga är kultur något man gör; som att spela och sjunga, dansa och spela teater.

Intressant nog rör sig svaren i hög utsträckning kring två i dag etablerade kulturbegrepp, det estetiska och det antropologiska.¹ Dessa begrepp är inte varandra uteslutande utan bör snarare ses som belysande olika sidor av vad kultur är. I det estetiska kulturbegreppet är kultur en fråga om skapande och om konstnärlig verksamhet. Begreppet är lätt att relatera till traditionella konstformer som att måla, spela teater och skriva. Men även graffiti och rap är exempel på skapande aktiviteter som skulle kunna falla inom definitionen. Här blir det tydligt att vad som är estetiskt skapande eller inte, också kan göras till föremål för kulturella diskussioner och att definitioner av kultur lätt får normativa inslag.

¹ Se till exempel medieforskaren Kirsten Drottners föredrag vid seminarium kring Barnkultur, <http://www.bin-norden.net/Kirsten-Drottners.ppt>

I det antropologiska kulturbegreppet är kultur mycket mer än specifika uttryck och former av estetiskt och konstnärlig karaktär. Det kan till exempel vara sedvänjor, ritualer och gemensamma föreställningar, normer och värderingar. Kultur blir med andra ord egentligen allt som har med människan att göra: tyckande, tänkande och agerande men mot bakgrund av specifika sociala sammanhang.

Kulturella skillnader: Högt och lågt, fint och fult, vi och dom

"Det här är inte finkultur det är subkult/gubbarna får tuppjuck men jag blir övertygad om/att dit vår väg bär är det vi som kommer styra dom"

– *Timbuktu, Plotten Tjocknar*

En annan dimension av kulturbegreppet som också kommer till uttryck i några svar är att normer, värderingar och praktiker inom kulturområdet påfallande ofta blir föremål för diskussion och motsättningar av mer eller mindre allvarlig karaktär.

Begrepp som "finkultur", "högkultur" och "subkultur" antyder spänningar och positioneringar mellan olika uppfattningar, åsikter och människor. Finns det finkultur finns det alltså också kultur som inte är fin, finns det högkultur så finns det lågkultur. Finns det barnkultur finns det vuxenkultur. Överlag verkar konst, musik, dans, teater och film vara de vanligaste svaren på frågan om vad som är kultur. Konst, musik, dans, teater och film är också etablerade och erkända kulturella och konstnärliga yttringar och former med offentliga institutioner knutna till sig. Men i andra svar lyfter andra barn och unga i undersökningen också fram att kultur lika gärna kan, eller i alla fall borde kunna vara, att spela datorspel, sola och bada.

Några av barnen och ungdomarna lägger också värderingar i sina svar på frågan om vad som är kultur. En elev säger att "jag tänker mest på tråkiga museer och opera när jag hör ordet kultur". Om de estetiska och antropologiska kulturbegreppen i huvudsak är av vetenskaplig karaktär blir det här återigen tydligt att kulturbegrepp också kan vara av normativt slag.

Varför vissa uttryck och konstformer är etablerade och erkända som kultur och andra har svårare att nå en sådan ställning är en fråga som faller utanför ramarna för den här undersökningen. Däremot är det intressant att se hur några av svaren faktiskt argumenterar för att kultur ska vara mycket mer än teater och konst och så vidare. Varför kultur i form av museer och opera är tråkigt är om möjligt en ännu svårare fråga att besvara på ett allmängiltigt sätt. I detta sammanhang är det emellertid intressant att också diskutera kopplingen kultur och kultivering, barn och fostran.

Terry Eagleton, professor i engelsk litteratur, diskuterar kulturbegreppets utveckling och innebörder i en essä. Eagleton påpekar, något som många barn som genomlidit Svansjön och andra ändlösa kulturella föreställningar på de statligt finansierade kulturinstitutionerna är smärtsamt medvetna om, att kultur och kultivering inte behöver vara någonting som vi själva utsätter oss för. Med Eagletons egna ord om kultivering:

*"Det kan också vara någonting som vi utsätts för, inte minst från den politiska statens sida. För att staten skall blomstra måste den inpräglad rätt sorts andliga sinnelag hos sina medborgare."*²

² Eagleton, T. En essä om kultur. Uddevalla. 2001, s. 15

Här blir kopplingen till barn och unga, uppfostran, socialisation och bildningsideal tydlig. Kanske finns här också ett ursprung till en tanke om att kultur inte behöver upplevas som lustfyllt så länge det stimulerar barn och unga till andlig utveckling och till att bli goda framtida medborgare?

Slutligen, för att kunna förstå barns och ungas kulturella vanor och beteenden, kan det vara viktigt att ha i åtanke att dessa har potentialen att säga något om vem man är, inte minst i relationen till andra. Kulturella vanor kan därmed också förstås som livsstil eller som identitetsskapande handlingar. Den framlidne franske sociologen och antropologen Pierre Bourdieu har i sin forskning bland annat intresserat sig för hur smaken, det vill säga våra preferenser för allt från kläder till film till mat och museibesök, möjliggör distinktion. I de så kallade smakspelen pågår strider över vad som är god och dålig smak och om de positioner som skapar möjlighet att definiera den goda smaken. I Ungdomsstyrelsens rapport *Arenor för alla* som tar upp ungas kultur- och fritidsvanor skriver författaren Bengt Larsson också att:

*”Med smaken förfogar vi även över ett instrument som har förmågan att kategorisera människor. I och med att smaken uppfattar praktikernas inbördes förhållande till varandra förenar den individer med liknande smak och skiljer ut andra.”*³

Kultur kan ibland och ur vissa synvinklar innebära konflikter mellan individer och samhälleliga grupperingar. Kulturella vanor och preferenser kan markera tillhörighet eller avstånd. Barn, men kanske framför allt ungas kulturella preferenser, kan ses som ett uttryck för egen identitet och av grupp tillhörighet, en markering både gentemot andra unga eller föräldragenerationen.

Många kulturella fält innehåller spänningar mellan äldre konserverande krafter och yngre progressiva. Musiken tjänar här som ett bra exempel. Musiker har genom historien, från Louis Armstrong till Hendrix och Osbourne och vidare till Biggie Smalls och Marilyn Manson, med en nästan komisk regelbundenhet döms ut av föräldrar och äldre generationer – ibland med hänvisning till bristande musikaliska kvaliteter, ibland med hänvisning till avsaknaden av mänskliga kvaliteter.

³ Larsson, B. *Arenor för alla*. Ungdomsstyrelsen. Stockholm 2005. Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:1. s. 125

Rätten till kultur

I barnkonventionen lyfts barnets rätt till kultur fram genom en rad artiklar. Delvis är detta en konsekvens av kulturbegreppets komplexitet och vidd – rätten till kultur kommer oundvikligen att förutsätta en rad andra rättigheter. Vad har man exempelvis för möjlighet till kulturella och konstnärliga uttryck utan rätten till utbildning; utan rätten att lära sig skriva, måla och läsa, och utan rätten att tänka, tycka och göra sin röst hörd?

Delvis kan komplexiteten också ses mot bakgrund av att kulturen fyller många olika syften på både individuell och samhällelig nivå. Kultur för det enskilda barnet kan vara möjlighet till vila, rekreation och nöje likaväl som möjlighet att växa och utvecklas och att med olika uttryck göra sin röst hörd. Men kultur kan också väcka och förmedla känslor som förståelse och empati för andra och vara en grogrund för både gemenskap och främlingskap i samhälle och sociala sammanhang. Båda dessa tankegångar återfinns i barnkonventionen.

Kultur för, av och med barn

Artikel 31 är en central artikel i barnkonventionen vad gäller rätten till kultur.⁴ Här slås fast att varje barn har rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet och att konventionsstaterna också förbinder sig att respektera och främja detta deltagande. I artikeln anges också att staten ska uppmuntra sådan kulturell och konstnärlig verksamhet som är lämplig och som kommer alla barn till del.

Artikel 31 uppmärksammar barnet både som konsument och producent av kultur och slår därmed fast barnets rätt till kulturella och konstnärliga aktiviteter likaväl som ett kulturellt utbud anpassat till barn och barns behov. Vidare ska barn inte heller utestängas från vuxnas kulturella sammanhang, såvida det inte rör sig om aktiviteter eller upplevelser som på något sätt skulle kunna vara skadliga för barn. Eller som det sammanfattas i *The Implementation Handbook*:

*"Barn skall beredas möjlighet att delta i alla former av kulturella och konstnärliga aktiviteter. De skall också erbjudas ett kulturellt utbud speciellt anpassat för dem, deras behov och nöje."*⁵

Rätten till utveckling

Rätten till kultur i artikel 31 är tydligt kopplad till vila, rekreation, frivillighet och lustfylldhet. Artikel 31 specificerar därför inget bakomliggande syfte med dessa rättigheter. Istället poängteras vikten av att barn, likaväl som vuxna, har rätt att ägna sig åt aktiviteter bara för sitt eget höga nöjes skull.

Ursprungligen var emellertid kopplingen mellan rätten till vila och lek och barnets utveckling, bildning och fostran tydligare. I 1959 års deklARATION om barnets rättigheter anges att syftet med vila och lek är samma som för barnets utbildning: det vill säga att utveckla förmågor, kunskaper, värderingar, ansvarskänsla med mera för att i slutändan bli en nyttig samhällsmedborgare.⁶

⁴ För hela konventionstexten, artikel 31, se bilaga.

⁵ Unicef. The Implementation Handbook. Genève. 2002, s. 470 (egen översättning).

⁶ Unicef. The Implementation Handbook. Genève. 2002, s. 467.

Även om rätten till kultur därmed inte ska betraktas enbart som ett fostrande, civiliserande eller kultiverande projekt, finns det ändå fortfarande ett tydligt utvecklingsperspektiv i frågan och därmed en koppling till artikel 6 i barnkonventionen.⁷ I *The Implementation Handbook* poängteras att emedan barns lek knappast bidrar till nationers ekonomiska utveckling, välbefinnande och internationella framtoning så fyller leken en viktig roll i barnets fysiska men även psykiska utveckling.⁸

Det finns ibland en motsättning mellan artiklarna 6 och 31. Inom de institutioner som har ansvar för och på olika sätt sysslar med barns utveckling kan rymmas flera olika perspektiv på verksamheterna. Barn och föräldrar, elever och lärare och så vidare, kan ibland ha olika uppfattningar om vad utveckling egentligen innebär och om vad som egentligen är viktigast av lust eller lärande, nytta eller nöje. Professionella vuxna, eller för den delen föräldrar, ser här inte alltid verksamheten på samma sätt som de deltagande barnen.

Ett mycket illustrativt exempel på detta framkommer i Sveriges Musik- och Kulturskoleråds rapport *Musikalisk mångfald – En undersökning av ungdomars musicerande*. I studien konstateras att barn och unga framhåller lusten och glädjen som huvudsakligt skäl för sitt musicerande. Musiken är med andra ord till för barnen själva, ”en källa till egen lust och till egen och glädje” som det står skrivet i rapporten.⁹ Men det finns också andra perspektiv på barns musicerande, dess mål och mening, i musikverksamheterna:

*”De krav och förväntningar som idag vilar på musikpedagogerna och på institutionerna är i många fall motstridiga det ”lustkoncept” som bärs fram av unga. Den enskilde musikläraren förväntas leverera nya orkestermedlemmar till den lokala amatörorkestern och musikhögskolorna har som sitt mål att leverera den perfekta musiken ur ett smalt västerländskt konstmusikaliskt perspektiv.”*¹⁰

I spänningen mellan lust och lärande är en viktig utgångspunkt för Barnombudsmannen att deltagande i det kulturella och konstnärliga livet ska ske på barns och ungas egna villkor. Det är viktigt att barn och unga själva får möjlighet att bestämma över sitt deltagande, sin plats och sin utveckling inom det kulturella och konstnärliga livet. Barnombudsmannen vill därför framhålla att rätten till kultur ska sättas i samband med barnkonventionens artikel 12, om åsiktsfrihet och rätten att bli hörd.¹¹

Nära sammankopplad med artikel 12 är artikel 13 som fastslår barnets rätt till yttrandefrihet.¹² Barnkonventionen anger att ”Denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, motta och sprida information och tankar av alla slag”.¹³ I artikeln framhålls också att detta informations- och åsiktsutbyte kan ske i många former och med många olika uttryck. Och om det ska ske i tal, skrift eller i någon slags konstnärlig form är ytterst avgörande av barnets eget val.

Kultur för alla

Rätten till kultur är inte bara en fråga om utveckling och identitetsskapande genom konstnärliga och kulturella former och uttryck. Rätten till kultur kan inte heller enbart göras

⁷ För hela konventionstexten artikel 6, se bilaga.

⁸ Unicef. *The Implementation Handbook*. Genève. 2002, s. 468.

⁹ Sveriges Musik- och Kulturskoleråd. *Musikalisk mångfald – En undersökning av ungdomars musicerande*. Trelleborg 2002. s. 61.

¹⁰ Ibid.

¹¹ För hela konventionstexten artikel 12, se bilaga.

¹² För hela konventionstexten artikel 13, se bilaga.

¹³ FN:s konvention om barnets rättigheter. Artikel 13.

till en fråga om vila, rekreation, glädje och nöjesfyllda aktiviteter och upplevelser för det enskilda barnet. Lika mycket handlar rätten till kultur om rätten till samhälllig gemenskap. Lika mycket handlar rätten om kultur om rätten till en egen kultur i mångkulturella samhällen.

Kultur är, eller kanske mer korrekt, kan vara en viktig grund för förståelse och gemenskap. I en av demokratiutredningens forskarvolymerna skriver till exempel Li Bennich Björkman:

*”Kulturlivet i en stabil demokrati/.../måste också erbjuda en ’arena’ för känslomässig terapi, bearbetning av egna livserfarenheter och identifikationsmöjligheter med andra människor, och det måste bli möjligt att genom kulturen komma andra nära och därigenom öka förståelse och empati.”*¹⁴

Men, vilket blir tydligt i både akademiska avhandlingar och artiklar och inslag i dagspress, radio och tv, kultur fungerar också särskiljande i samhällliga och sociala sammanhang. Kultur kan lika gärna förklara olikheter som likheter och vi kan dagligen genom medierna ta del av konflikter med mer eller mindre tydliga kulturella förtecken, både i Sverige och runt om i världen.

Även vad gäller rätten till det kulturella och konstnärliga livet är det tydligt att kulturen i sig riskerar att stå i vägen för rätten till kultur. Något ironiskt kan problemet formuleras som så att kulturella institutioners kultur gör att människor känner sig utestängda från dem. Det är ett uppmärksammat problem. I Mångkulturåret 2006 programförklaring står till exempel:

*”Det offentliga kulturlivets måste bli bättre på att spegla och ta till vara medborgarnas olika erfarenheter, kunskaper och perspektiv på ett naturligt och självklart sätt inkludera dem i det ordinarie kulturutbudet.”*¹⁵

Offentliga kulturinstitutioner som bibliotek och museer är öppna för alla och bekostade av samhällliga medel. Att låna böcker är gratis och att besöka vissa museer likaså. Det är med andra ord inte alltid ekonomiska hinder som riskerar att utestänga vissa samhällsgrupper från kulturinstitutioner. Likväl vet vi att alla inte läser böcker och att alla inte går på museum. Barriärerna till kulturinstitutionerna är ibland av annat slag än just ekonomiska.

Vi vet också att många av de traditionella konstformerna attraherar fler människor från vissa sociokulturella grupperingar än från andra. I Ungdomsstyrelsens rapport *Arenor för alla* kartläggs kulturella vanor som att exempelvis spela teater eller spela instrument, gå på teater och konstutställningar. Här konstateras att ”Ungdomar vars föräldrar har universitets- eller högskoleutbildning är överrepresenterade i samtliga aktiviteter utom när det handlar om att gå på konsert”.¹⁶ Detta mönster är välkänt även från andra studier. I rapporten *Musik om du är rik? – En kartläggning av avgifterna till kommunala musikskolan* konstaterar Rädda Barnen att fler barn med akademikerbakgrund än med arbetarklassbakgrund utövar någon form av musik.¹⁷

¹⁴ Bennich-Björkman, L. Känslomakaren. I *Civilsamhället* (SOU 1999:84). s. 308.

¹⁵ Agenda för mångkultur – programförklaring och kalenderium för Mångkulturåret 2006, (SOU 2005:91), s. 33.

¹⁶ Larsson, B. *Arenor för alla*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:1, s. 83.

¹⁷ Rädda Barnen. *Musik om du är rik*. Stockholm, 2002, s. 8.

I barnkonventionens artikel 2 fastslås emellertid att inget barn får diskrimineras.¹⁸ Deltagandet i det kulturella och konstnärliga livet måste med andra ord vara möjligt för alla barn, oavsett variabler som kön, boendeort, klass eller etnicitet.

Rätten till kultur – rätten till förståelse och gemenskap

Rätten till kultur får en mer specifik innebörd när det gäller minoritetsgrupper i samhället. Här gäller rätten till kultur inte rätten till den dominerande samhällsliga kulturen utan en minoritetsgrupps rätt till sin egen. Barnkonventionens artikel 30 slår specifikt fast denna rättighet.¹⁹ Dess relevans och aktualitet får vi ständiga påminnelser om genom alla de konflikter som bär dessa förtecken runt om i världen.

Samtidigt som kulturella vanor och beteenden riskerar att fungera särskiljande i de sociala sammanhangen har många samhällsliga aktörer förhoppningar om att kulturen tvärtom ska vara en sammanbindande kraft i samhället. Det finns många exempel på sådana tankegångar.

Barnkulturområdet rymmer relativt få styrande dokument på nationell nivå. I Aktionsgruppen för barnkulturs rapport *Det ser lite olika ut – En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn* identifieras emellertid tre viktiga dokument som stöder barns rätt till kultur: skolans läroplaner, de nationella kulturpolitiska målen och barnkonventionen.²⁰ I alla dessa dokument förs explicit diskussioner kring kulturen som förenande kraft i samhället.

I regeringens proposition 1996/97:3 diskuteras exempelvis det kulturpolitiska målet "Bevara och bruka kulturarvet". I 1974 års kulturpolitiska proposition fick intressant nog denna punkt förhållandevis litet utrymme medan man i 1996 års proposition fäster betydligt mer vikt vid den. En av anledningarna är att kulturfrågorna har fått en delvis annan betydelse i det numera mångkulturella Sverige.

*"I dagens mångtekniska och medieintensiva samhälle kan det finnas skäl att tydligare uppmärksamma det samhällsliga värde som ligger i ett insiktsfullt nyttjande av kulturarvet. De institutioner som värnar om kulturarvet bör medvetet verka för att det inte oemotsagt skall kunna användas av enskilda eller organisationer för att underblåsa rädsla och främlingsfientlighet."*²¹

I läroplanen för grundskolan förs liknande tankar fram.

*"Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där."*²²

¹⁸ För hela konventionstexten artikel 2, se bilaga.

¹⁹ För hela konventionstexten artikel 30, se bilaga.

²⁰ Aktionsgruppen för barnkultur. *Det ser lite olika ut... – En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn*, Stockholm, 2005, s. 24.

²¹ Kulturpolitik (prop 1996/97:3), s. 130.

²² Lpo 94, s. 5.

Även barnkonventionen fäster vikt vid utbildningens roll i sammanhanget. I artikel 29 anges ett av syftena med utbildning vara att:

*”Utveckla respekt för barnets föräldrar, för barnets egen kulturella identitet, eget språk och egna värden, för vistelselandets och för ursprungslandets nationella värden och för kulturer som skiljer sig från barnets egen.”*²³

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att internationaliseringen av samhället och en förändrad syn på barnet har påverkat synen på barns rätt till kultur. Rätten att delta i det kulturella och konstnärliga livet motiveras inte i barnkonventionen av bildningsideal och en syn på barnet som i första hand en framtida medborgare utan istället av barnets rätt till lek, vila, rekreation och utveckling på egna villkor samt genom barnets rätt till inflytande.

Internationaliseringen av nationen Sverige har å sin sida aktualiserat kulturbegreppet i mer antropologisk mening och satt det i samband med diskussioner om främlingskap, utanförskap, intolerans och rasism. Kultur innebär inte bara en möjlighet för barnet att utvecklas och att växa som människa. Kultur kan lika gärna, något paradoxalt, innebära diskriminering och sämre förutsättningar att utvecklas och att växa som människa.

Kultur utan kontroll?

Det finns slutligen också en tredje aspekt av barns rätt till kultur som är ytterst aktuell i dagens samhälle – informationsteknologins utveckling och vad detta har inneburit för barns och ungas kultur.

Den tekniska utvecklingen har gjort det enkelt att konsumera kultur och bidragit till populärkulturens i dag stora genomslag. Antalet tv-kanaler är stort och genom en dator och en någorlunda snabb uppkoppling finns mängder av film och musik tillgängligt på Internet. Den tekniska utvecklingen har också medfört att en stor del av det kulturella utbudet som barn och unga i dag tar del av befinner sig utanför föräldrars och andra vuxnas kontroll.

Barnkonventionens artikel 17 diskuterar medias inflytande, risker men också potential.²⁴ I *The Implementation Handbook* konstateras att artikel 17 ursprungligen fokuserade på att skydda barn från massmedias negativa påverkan – en tanke som inte är unik i modern tid.²⁵ En rad aktörer har med iver, intensitet och olika utgångspunkter arbetat för att skydda barn från tv, video, Internet, dataspel och andra massmediers förmodade negativa inverknings på barn och unga. Och visst ger också ungas mediebruk ibland anledning till oro. På Medierådets webbplats presenteras exempelvis aktuella diskussioner avseende barn, unga och medier. Trådarna är många, de möjliga problemen likaså. Några aktuella diskussioner rör mobbning på Lunarstorm och via SMS, eventuellt förbud av spelet *Grand Theft Auto* och andra våldsamma dataspel, skärmberoende med mera.²⁶

Men artikel 17 tar också fasta på medias möjligheter. Som konstateras i *The Implementation Handbook* kan media exempelvis spela en betydande roll vad gäller såväl spridning som bevakande av efterlevnad av barnkonventionen.²⁷

²³ Barnkonventionen artikel 29, för hela konventionstexten se bilaga.

²⁴ För hela konventionstexten artikel 17, se bilaga.

²⁵ Unicef. *The Implementation Handbook*. Genève, 2002, s. 228.

²⁶ Vid besök på http://www.medieradet.se/templates/debate_main_392.aspx i februari 2006.

²⁷ Unicef. *The Implementation Handbook*. Genève, 2002, s. 228.

Genom undersökningar som exempelvis *Nordicoms Mediebarometer* vet vi att barns och ungas mediebruk är omfattande.²⁸ I en relativt ny rapport från Medierådet, *Unga och medier 2005*, kartläggs medievanorna hos barn och ungdomar mellan 9–15 år. I studien konstateras bland annat att 86 procent av alla barn (9–11 år) tittar på tv varje dag, 38 procent använder sig av Internet minst några gånger i veckan och att 41 procent spelar datorspel varje dag eller några gånger i veckan. De unga (12–15 år) tittar på tv i ungefär samma utsträckning som barnen men datorer och Internet används i mycket högre utsträckning inom den här gruppen.²⁹

Barns och ungas mediebruk är en komplicerad fråga. Att se på tv och film, spela dator och chatta på Internet med mera, är uppskattade aktiviteter. De ger avkoppling och är helt enkelt roliga att ägna sig åt. Och i enlighet med barnkonventionens artikel 31 kan dessa aktiviteter ses som barnets rätt. I rapporten *Unga och medier 2005* lyfts också fram att medierna fyller viktiga sociala funktioner. Många av aktiviteterna kring dem, som att chatta, spela dator och titta på film, gör man tillsammans med kompisar, vilket understryker att medier och populärkultur är viktiga inslag i barns och ungas liv.³⁰

I artikel 17, sista stycket, tas hänsyn till medieinnehållets mindre positiva inslag – konventionsstaterna ska ”uppmuntra utvecklingen av lämpliga riktlinjer för att skydda barnet mot information och material som är till skada för barnets välfärd”. Detta väcker naturligtvis frågan hur mycket sådan information och sådant material som egentligen florerar i medierna? Om frågan är självklar kan inte detsamma sägas om svaret, inte minst på grund av själva omfattningen av det mediala innehållet. Kan man som förälder kontrollera alla webbplatser som ens barn kan besöka? Kan man som förälder veta om kommande avsnitt i *Paradise Hotel* kommer att innehålla material till skada för barnets välfärd? Kan man som förälder veta om högre nivåer i dataspelet *Resident Evil* innehåller sådant material? Detta väcker också frågan om vilket material och vilken information som är till skada. Ibland kan detta förefalla självklart, ibland inte.

Det är också intressant hur de nämnda riktlinjerna i artikel 17 ska utformas. I *The Implementation Handbook* betonas att de bör vara frivilliga och inte fastslås genom lagstiftning. Dels sker detta med hänvisning till artikel 13 i barnkonventionen om barnets yttrandefrihet, dels med hänvisning till artikel 18 i barnkonventionen om föräldrarnas ansvar:

*”Ytterst har föräldrar, eller andra vårdnadshavare, det huvudsakliga ansvaret för hur deras barn använder media. Staten bör emellertid här stödja föräldrar, till exempel genom att förse dem med information om innehåll i tv-program, videofilmer och dataprogram.”*³¹

Föräldrar och andra vuxna i barnets omgivning har alltså en stor uppgift och ett stort ansvar i att sätta sig in i barnets mediekonsumtion. Annars måste barn och unga själva förhålla sig till, bearbeta och förstå mediernas innehåll samt själva sätta gränser för hur länge man kan spela dator eller titta på tv eller vilka sidor på Internet man kan besöka eller inte.

²⁸ Nordicom. *Mediebarometer 2003*, Göteborgs Universitet, 2003.

²⁹ Medierådet. *Unga och medier 2005*, s. 15 ff.

³⁰ *Ibid*, s. 19.

³¹ Unicef. *The Implementation Handbook*. Genève, 2002, s. 236 (egen översättning).

Rätten till skydd

Slutligen, massmediernas stora genomslag och samhällseliga betydelse aktualiserar också det enskilda barnets rätt till skydd. Ytterligare en aspekt av barns rättigheter i samband med massmediernas roll och innehåll är ju att barn inte bara fungerar som mottagare av medialt innehåll – ibland utgör barn själva innehållet. Frågans allvar blir tydligt i samband med barnpornografi och andra former av sexuellt utnyttjande av barn. Artikel 34 i barnkonventionen fastslår barns rätt till skydd mot sexuellt utnyttjande.³²

Men barns framträdande i medierna kan också innebära andra former av kränkningar. Artikel 16 i barnkonventionen slår fast varje barns rätt till privat- och familjeliv.³³ I tv-program som till exempel *Nannyjouren* visas barn i problematisk familjemiljö upp på ett mycket närgånget, för att inte säga kränkande sätt, vilket aktualiserar också denna artikels betydelse i sammanhanget.

³² För hela konventionstexten artikel 34, se bilaga.

³³ För hela konventionstexten artikel 16, se bilaga.

Kulturella och konstnärliga aktiviteter och upplevelser i skolan

Kulturella och konstnärliga aktiviteter i skolan

I arbetet med att förverkliga barns rätt till kultur enligt barnkonventionen har skolan många och viktiga uppgifter att fylla. Läroplanerna är centrala för skolans verksamhet – här anges värdegrunder, riktlinjer och mål. På nationell nivå tillkommer sedan program mål, kursplaner och betygskriterier som styrande dokument för skolornas verksamhet. På lokal nivå ska slutligen också varje kommun fastställa en egen skolplan och varje skola en arbetsplan. I vår kontaktklassundersökning ingår elever från och med årskurs 4 i grundskolan till årskurs 3 på gymnasiet. Eleverna berörs därmed av läroplanen för den obligatoriska grundskolan (Lpo 94) samt läroplanen för gymnasieskolan (Lpf 94).

I Lpo 94 ryms kultur både i estetisk och i antropologisk mening. Skolan ska stimulera intresse för olika uttrycksformer och utveckla elevernas estetiska, kreativa och skapande förmåga. Skolan ska också ge eleverna kunskap i det svenska, nordiska och västerländska kulturarvet likaväl som förståelse för andra kulturer.³⁴

I Lpf 94 har det antropologiska kulturbegreppet en central position. Till skolans grundläggande värden anges förståelse och medmänsklighet. I Lpf 94 står att ”Skolan är en social och kulturell mötesplats, som har både möjlighet och skyldighet att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där.”³⁵ I programmålen finns referenser till konstnärliga och kulturella uttrycksformer, skapande och estetik, naturligtvis med variationer mellan programmen.

I 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) finns följande mål angivna.³⁶

Eleverna:

- har utvecklat sin förmåga till kreativt skapande och fått ett ökat intresse för att ta del av samhällets kulturutbud,
- har en förtrogenhet med centrala delar av vårt svenska och nordiska och västerländska kulturarv,
- har kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia,
- kan utveckla och använda kunskaper och erfarenheter i så många olika uttrycksformer som möjligt som språk, bild, musik, drama och dans,
- har utvecklat förståelse för andra kulturer

Frågan är då i vilken utsträckning skolan tillgodoser barnets rätt till kultur? Vilka aktiviteter och upplevelser inom kulturområdet får barn och unga möjlighet till genom skolan? Och framför allt, vad tycker barnen själva om kulturen i skolan?

³⁴ Utbildningsväsendets författningsböcker 2002/2003. Del 2. Skolans författningar ht 2002. Norstedts Juridik AB, 2002, s. 202 ff.

³⁵ Ibid, s. 215.

³⁶ Ibid, s. 202.

Aktiviteter i skolan

Vi har frågat barn och unga om vilka aktiviteter inom kulturområdet som de har gjort på skoltid under det senaste året. Generellt kan sägas att svaren visar att många svarande har haft ganska begränsade möjligheter till de kulturella aktiviteter vi har frågat efter i enkäten. Att läsa böcker och skriva egna texter är centrala aktiviteter i en stor del av skolans undervisning. Det är därför något överraskande att endast 72 procent av pojkarna i undersökningen säger sig ha läst böcker under skoltid det senaste året och att endast 56 procent av dem menar att de har skrivit egna texter. När vi senare i enkäten också frågar efter läsvanor utanför skolan hävdar 20 procent av pojkarna att det inte läser någonting alls och 23 procent av dem att de endast läser någon gång i veckan.

Samtidigt indikerar enkätsvaren att skolan lägger stor vikt vid just dessa aktiviteter jämfört med andra. Möjligheten för eleverna till andra uttryckssätt – som att måla, teckna, spela teater, spela instrument med mera – minskar markant i de högre årskurserna då ämnen som slöjd, musik och bild försvinner från många scheman.

En intressant fråga är genom vilka skolämnen som barnen och ungdomarna får möjlighet att ta del av dessa kulturella aktiviteter. Det vore till exempel mycket intressant att veta i vilken utsträckning eleverna får möjlighet att inhämta och avrapportera kunskaper inom olika ämnesområden i andra uttrycksformer än tal och skrift. Undersökningens resultatet indikerar att kulturen till stora delar verkar vara ämnesbunden i skolan. Bland elever i grundskolan, med musik, slöjd och bild på sina scheman, är aktiviteter som att spela, sjunga, måla, teckna, sy, och snickra vanligare än bland gymnasieeleverna. Däremot vet vi inte i vilken utsträckning det till exempel förekommer film och musik på samhällskunskapslektionerna.

Vilka aktiviteter har du gjort på skoltid under det senaste året?

	Alla	Åk 6	Åk 9	Åk 3 gy
Läst böcker	78	85	83	78
Skrivit egna texter	61	63	64	70
Använt olika material och tekniker exempelvis: målat, tecknat eller arbetat i trä, lera, textil	54	72	73	25
Spelat instrument eller sjungit	45	65	70	15
Använt Powerpoint eller Photoshop	30	5	15	64
Dansat	24	28	39	10
Filmat eller fotograferat	19	18	12	17
Spelat teater eller övat cirkus	15	25	11	13
Annat	44	52	39	41
Totalt antal svarande	1108	112	153	150

Det finns andra skillnader mellan pojkar och flickor än just läsning och skrivning. Något fler pojkar än flickor har använt Powerpoint och Photoshop, något fler pojkar än flickor har filmat eller fotograferat. Kanske kan dessa skillnader åtminstone delvis förklaras av att vilka skolaktiviteter barn och unga deltar i påverkas av deras inriktning på studierna.

Elever med funktionshinder läser i mindre utsträckning böcker än övriga elever. Läs- och skrivsvårigheter är ett vanligt funktionshinder bland barn och unga och för den här relativt stora gruppen är behovet av att också hitta andra undervisningsformer tydligt. Enkätsvaren

visa också att den här gruppen i högre utsträckning har haft möjlighet att filma och fotografera och att använda Powerpoint och Photoshop än elever utan funktionshinder.

Var man bor har betydelse för vilka aktiviteter man gör på skoltid. Betydligt fler elever i storstäder och i närförorter till storstäder har dansat, spelat teater, sjungit eller spelat instrument än elever från mindre kommuner. Den sistnämnda gruppen har å andra sidan i högre utsträckning haft möjlighet att fotografera och filma samt att använda datorprogram som Powerpoint och Photoshop.

Enkätsvaren indikerar därmed att det finns regionala skillnader mellan de kulturella aktiviteter eleverna ägnar sig åt inom skolans ramar. Men om förklaringen ligger i regionala skillnader, i intresse eller utbud eller kanske bådadera, är betydligt svårare att säga.

En förklaring torde ligga i styrningen av skolan. Aktionsgruppen för barnkultur påpekar i rapporten *Det ser lite olika ut...* att:

*"För skolledare, som har en nyckelposition i dagens utveckling, är det kommunala styrdokumentet viktiga och ibland avgörande för hur kulturen kan räknas in i sammanhanget."*³⁷

Aktionsgruppen för barnkultur har inte kartlagt hur samtliga kommunala skolplaner i Sverige tar upp barns och ungas kultur men hänvisar till rapporten *Skolbio i Skolplanen* från Svenska Filminstitutet som visar hur kulturbegreppet skiljer sig i skolplanerna:

*"Det faktum att begreppet kultur förekommer i en skolplan säger dock inget om vilket värde verksamheten med kultur tillmätts eller hur man avser att utveckla området. Ibland är det i skolplanerna oklart vad man överhuvudtaget menar med begreppet kultur."*³⁸

Mot denna bakgrund är det ganska naturligt att skolornas aktiviteter inom kulturområdet uppvisar olikheter. Enligt barnkonventionens artikel 2 får emellertid inget barn diskrimineras. De stora skillnader i barns möjligheter till kultur mellan skolor och kommuner som indikeras i undersökningen är därför oroväckande.

Från vår breda definition av kultur är det förenat med problem att värdera de olika aktiviteterna gentemot varandra. Är det exempelvis mer utvecklande för barns estetiska och skapande förmåga att dansa och spela teater än att arbeta med Powerpoint? Och om kulturella och konstnärliga aktiviteter i första hand ska vara kul för det enskilda barnet blir det naturligtvis omöjligt att generellt förfäktat teater framför fotboll. Däremot är ett stort utbud av kulturella aktiviteter inom skolan bättre än ett litet då det skapar möjligheter för barn och unga att pröva många olika sådana samt välja och utvecklas inom dem som passar dem bäst.

Vad vill eleverna själva göra för aktiviteter?

De aktiviteter som barn och unga faktiskt ägnar sig åt i skolan är inte alltid de aktiviteter de själva önskar göra. Exempelvis läser 78 procent av eleverna böcker i skolan medan endast 37 procent av dem anger att de också vill göra detta. Detta är både uppseendeväckande och något illavarslande. Men kanske kan svaret också tolkas så att det är så pass självklart för

³⁷ Aktionsgruppen för barnkultur. *Det ser lite olika ut*. En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn. Stockholm, 2005. s. 116.

³⁸ *Ibid.* s. 117.

eleverna att skolan innebär att läsa böcker att många väljer att lyfta fram andra aktiviteter i sina svar.

Likväl har skolan anledning att fundera över om det går att lyfta fram även andra aktiviteter i undervisningen. Enligt Lpo 94 är målet för grundskolan att varje elev ska ”utveckla och använda kunskaper och erfarenheter i så många olika uttrycksformer som möjligt som språk, bild, musik, drama och dans”.³⁹ Enligt barnkonventionens artikel 13 har barnet rätt till det uttrycksmedel barnet själv väljer. Med tanke på att svaren indikerar en viss mättnad vad gäller läsning finns all anledning att fundera över skolans möjligheter att arbeta med alternativa uttrycksformer.

Intresset för film och fotografering är stort bland elever i alla årskurser, framför allt bland flickorna. Viljan att filma och fotografera är emellertid större än möjligheterna till det. Enkäten visar också att det finns ett intresse för aktiviteter som att måla och teckna, spela teater och dansa även bland gymnasieelever vilka, i många fall, har mindre sådana möjligheter än vad grundskoleeleverna har. 40 procent av eleverna i årskurs 2 på gymnasiet vill till exempel kunna ägna sig åt att måla och teckna på skoltid.

Vilka av följande aktiviteter vill du kunna göra på skoltid?

	Alla	Åk 6	Åk 9	Åk 3 gy
Filma eller fotografera	52	56	55	54
Använda olika material och tekniker exempelvis: måla, teckna eller arbeta i trä, lera, textil	39	47	37	37
Läsa böcker	37	44	31	39
Använda Powerpoint eller Photoshop	35	27	48	39
Spela instrument eller sjunga	32	46	38	27
Skriva egna texter	31	38	31	35
Dansa	28	42	29	29
Spela teater eller öva cirkus	28	40	28	26
Annat	38	38	37	37
Totalt antal svarande	1 108	112	153	150

Pojkar och flickor har något olika önskemål om aktiviteter. Ett tydligt exempel är att dans och teater intresserar relativt många av flickorna i undersökningen men betydligt färre pojkar.

Vi har tidigare kunnat konstatera att var man bor påverkar vilka aktiviteter som är möjliga genom skolan. Med detta i åtanke är en intressant fråga huruvida också önskemålen om aktiviteter skiljer sig mellan eleverna från olika typer av kommuner. Några sådana skillnader kan identifieras – fler storstadselever än glesbygdselever framför till exempel önskemål om dans. Men nästan var fjärde elev i de mindre kommunerna är också intresserade av dans samtidigt som endast en av fem av dem haft möjlighet att ägna sig åt aktiviteten under skoltid. Ett annat exempel är att en av fyra av elever från mindre kommuner är intresserade av att spela teater medan endast tio dem också har haft möjlighet till detta på skoltid. Det finns alltså anledning tro att bara för att utbudet av och möjligheterna till dans och teater är små så behöver inte intresset vara det.

³⁹ Utbildningsväsendets författningsböcker 2002/2003. Del 2. Skolans författningar ht 2002. Norstedts Juridik AB, 2002, s. 203.

Några skillnader kan också urskiljas mellan barn och unga med föräldrar födda utomlands och med föräldrar födda i Sverige. Framför allt är fler från den sistnämnda gruppen intresserade av att läsa böcker, medan det omvända förhållandet råder vad gäller önskemål om dans på schemat.

Kulturella upplevelser på skoltid

Det finns anledning att problematisera kring kulturella upplevelser i skolans regi. Skolforskningen har till exempel uppmärksammat att besök på de kulturella institutionerna riskerar att bli enstaka nedslag i kulturlivet. I en rapport från Skolverket påpekar doktoranderna Ulla Lind och Kerstin Borhagen ”att den gängse föreställningen bland lärare om kultur i skolan tycks vara att kultur enbart är till för att roa och ge variation i skolvardagen.”⁴⁰ Skolverket argumenterar också i samma rapport att kultur i skolan istället bör ses ur ett skolutvecklingsperspektiv, där skapande verksamhet och estetiska lärprocesser är naturliga inslag i den vardagliga pedagogiska verksamheten.⁴¹

Detta hindrar naturligtvis inte att besök på museer och konsthallar, teaterföreställningar och konserter med mera, kan vara både intressanta, inspirerande och stimulerande för eleverna. Problem uppstår snarare om sådana tillfälliga nedslag är skolans enda metod för att göra barn och unga delaktiga i det kulturella och konstnärliga livet.

Vi har i enkäten frågat barn och unga i kontaktklasserna om vilka upplevelser de har varit med om på skoltid. Av svaren att döma är mötena med det kulturella och konstnärliga livet i skolans regi, med några undantag, inte särskilt vanliga. För de allra flesta innebär sådana upplevelser i praktiken att se på film eller att gå på bibliotek. Konserter, teater- och museibesök hör däremot inte till vanligheten, åtminstone har majoriteten av barnen och ungdomarna i undersökningen inte upplevt sådana. Dans och konst är än mer sällsynta konstformer att uppleva i skolans regi.

Vilka upplevelser har du varit med om på skoltid?

	Alla	Med funktionshinder	Utan funktionshinder
Sett på film	72	63	74
Gått på bibliotek	61	50	63
Lyssnat på levande musik	30	22	31
Gått på teater	30	32	30
Besökt museum	29	28	30
Sett på dans	17	15	17
Sett på konst	14	14	14
Sett cirkus	3	10	2
Annat	38	42	38
Totalt antal svarande	1 106	145	950

Resultaten visar inga större skillnader mellan pojkar och flickor. Inte heller varierar svaren mellan elever från olika årskurser i någon större omfattning. Gruppen funktionshindrade elever har emellertid, jämfört med övriga elever, i något mindre utsträckning haft möjlighet att gå på bibliotek och se på film. Vi vet inte om detta beror på att biografier och

⁴⁰ Skolverket. Redovisning av uppdrag till Statens skolverk avseende nationella insatser för kultur i skolan, 2002. Dnr 2001:112,2002:1048, s. 6.

⁴¹ Ibid. s. 5.

bibliotek inte är tillgängliga för barn och unga med funktionshinder, vilket annars ligger nära till hands att misstänka, eller om det dessutom tillkommer andra orsaker.

Det finns några skillnader mellan storstadsregioner och mindre kommuner vad gäller barns och ungas kulturella upplevelser genom skolan. Dels har en betydligt större andel elever i storstadskommuner (67 procent) gått på bibliotek än vad som är fallet bland eleverna i glesbygdskommunerna (53 procent). Dels har storstadseleverna också i högre utsträckning haft möjlighet att lyssna på levande musik.

Skillnaderna mellan skolor på olika håll i landet förefaller inom vissa kulturområden mindre vad gäller upplevelser än vad gäller aktiviteter. Ungefär lika många glesbygdselever som storstadselever har till exempel haft möjlighet att se på dans men fler i den sistnämnda gruppen har haft möjlighet att själva dansa. Det är mycket möjligt att regionala skillnader i utbud är en bakomliggande orsak till detta mönster. Skolor i mindre kommuner och i glesbygd har kanske lättare att arrangera besök på enstaka dansföreställningar än att skapa möjligheter till dans som en mer regelbunden aktivitet.

Vilka upplevelser söker barnen och de unga själva?

Ett viktigt avsnitt i enkäten rymmer frågor om vad barn och unga själva vill göra, om vilka upplevelser vill de vara med om på skoltid. Generellt kan sägas att svaren visar att det finns ett intresse för kultur och kulturella upplevelser bland många barn och ungdomar. Framför allt är filmintresset stort – i alla åldrar och över hela landet. Men även teater, konserter, museum och dans intresserar åtminstone kring 40 procent av alla svarande i undersökningen. Intresset är med andra ord större än faktiska kulturella upplevelser inom skolans ramar. Nästan hälften av eleverna säger sig till exempel vilja gå på teater medan endast 30 procent av dem också har gjort det.

Samtidigt, undersökningen visar att traditionella kulturella och konstnärliga former och institutioner, som museer, dans och levande musik lockar mindre än hälften av eleverna. Undantaget film kan man säga att färre än hälften av barnen och de unga i undersökningen inte är intresserade av kulturella upplevelser av de slag som finns angivna i svarsalternativen. För många barn och unga är de traditionella konstformerna som dans, teater och konst inte av något större intresse.

Resultaten tydliggör att det finns skillnader i preferenser och intressen mellan olika grupper av barn och unga. Skolan förefaller ha anledning att fråga efter barn och ungas kulturella och konstnärliga intressen utanför de traditionella konstformerna. Det är tydligt att önskade kulturella upplevelser kan vara av annat slag än av listade svarsalternativ – ”annat” är exempelvis det andra vanligaste svaret bland pojkarna.

Vilka av följande saker vill du kunna göra på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Se på film	71	72	69
Gå på teater	48	58	34
Lyssna på levande musik	44	49	37
Besöka museum	40	42	37
Se på dans	40	54	19
Gå på bibliotek	33	34	31
Se cirkus	33	34	31
Se på konst	26	28	23
Annat	45	41	52
Totalt antal svarande	1 101	651	444

Pojkar och flickor har olika intressen och flickor mer traditionellt kulturella sådana. Teater, konserter och framför allt möjlighet att se på dans intresserar fler flickor än pojkar. Pojkarna har, som redan nämnts, i högre utsträckning svarat "annat" på frågan.

Elever med funktionshinder skiljer sig inte heller här i särskilt hög utsträckning från övriga elever. Bland den sistnämnda gruppen finns ett något större intresse för film. Nedbrytning över årskurser visar inte heller några större skillnader, även om cirkusintresset är mer utbreddt lägre ned i åldrarna.

Undersökningen indikerar ett samband mellan var man bor någonstans och vilka upplevelser man önskar. Fler elever från storstadsregionerna är till exempel intresserade av att besöka museum och se på dans i högre utsträckning än vad som är fallet på andra håll i landet. Något fler elever från de mindre kommunerna är å andra sidan intresserade av teaterbesök. Det finns flera möjliga förklaringar och här väcks återigen frågan om relationen mellan utbud och intresse. Kan det vara så att ett större utbud också skapar ett större intresse? Det går ju att tänka sig att ett museibesök väcker intresse för fler sådana men att intresset för återbesök på ett och samma länsmuseum samtidigt kan vara ganska ljust.

Få elever är nöjda med aktiviteter inom kulturområdet i skolan

Vi har nu fått en tydligare bild av vilka kulturella aktiviteter barnen och de unga ägnar sig åt och vilka kulturella upplevelser de har haft möjlighet till genom skolan. Enkäten har vidare innehållit frågor om de också är nöjda med dessa aktiviteter och upplevelser.

Svaren visar att relativt få elever är nöjda med de aktiviteter som de har gjort på skoltid under det senaste året. De allra flesta elever läser böcker i skolan men endast en knapp majoritet förklarar sig nöjda med aktiviteten. Bland pojkarna förklarar sig mindre än hälften vara nöjda med aktiviteten läsa böcker. Ännu färre elever, 41 procent anser sig nöjda med sitt skrivande och återigen är färre pojkar än flickor nöjda.

Det är naturligtvis svårt att göra alla nöjda. Likväl är det inget gott betyg för skolan att mindre än hälften av pojkarna i undersökningen är nöjda med aktiviteter som att läsa böcker och att skriva egna texter, aktiviteter som är viktiga delar av undervisningen.

Vi har under vår kartläggning av kulturella aktiviteter i skolan kunnat konstatera att exempelvis musik, slöjd, dans, teater och bild inte är förbehållet alla elever, varför det också

är givet att färre elever förklarar sig nöjda med dessa aktiviteter. I de lägre årskurserna, där fler elever har ämnena på schemat, är nöjdheten större.

Totalt sett har drygt hälften av eleverna möjlighet att måla, teckna och arbeta med trä och textil genom skolan. Andelen elever som också är nöjda med sådana aktiviteter är något lägre. Samma förhållande, att andelen elever med möjlighet till aktiviteten är större än andelen elever som också är nöjda med aktiviteten, gäller också övriga aktiviteter.

Vilka aktiviteter som du har gjort på din skoltid under det senaste året har du varit nöjd med?

	Alla	Åk 6	Åk 9	Åk 3 gy
Läst böcker	53	63	55	50
Skrivit egna texter	41	49	39	49
Använt olika material och tekniker exempelvis: målat, tecknat eller arbetat i trä, lera, textil	40	59	50	16
Spelat instrument eller sjungit	33	48	52	12
Använt Powerpoint eller Photoshop	20	4	11	43
Filmat eller fotograferat	15	15	12	8
Dansat	14	19	20	3
Spelat teater eller övat cirkus	10	16	7	7
Annat	38	41	30	28
Totalt antal svarande	1 108	112	153	150

Att fler flickor än pojkar är nöjda med aktiviteterna läsa böcker och skriva egna texter förklaras delvis av att fler flickor än pojkar också läser böcker och skriver egna texter i skolan. Samtidigt kan svaren också ses som en indikation på att intresset för dessa aktiviteter är större bland flickorna. På samma sätt förklaras varför fler elever från storstadsregionerna är nöjda med aktiviteter som att spela instrument och sjunga än vad som är fallet i mindre kommuner.

Varför barn och unga på olika håll i landet och av olika kön läser och skriver olika mycket i skolan går inte att fastställa på basis av den här undersökningen. Det är emellertid möjligt att det här finns samband med vilken inriktning man har valt på studierna. Det är inte heller omöjligt att det där i sin tur också finns ett samband med variabler som sociokulturell bakgrund.

Få barn och unga i årskurserna 4 och 5 har svarat på enkäten varför det är riskabelt att uttala sig om skillnader mellan dessa och övriga i undersökningen. Men av svaren att döma finns i alla fall tendenser till att nöjdheten bland de yngre barnen verkar vara mer utbredd vad gäller de flesta aktiviteter inom kulturområdet än vad som är fallet bland de äldre. Nöjdheten är framför allt betydligt större med aktiviteter som att läsa böcker och skriva egna texter. I årskurs 6 är 63 procent av eleverna nöjda med att läsa böcker, i sista årskursen på gymnasiet är andelen nöjda bokläsare nere på 50 procent. Nöjdheten förefaller alltså minska i de högre årskurserna.

Och upplevelserna?

Vilka upplevelser är då eleverna nöjda med? Filmbesök framstår som den populäraste upplevelsen i skolans regi bland både pojkar och flickor och återigen får vi en bekräftelse på att film intresserar många av dagens barn och unga.

Biblioteksbesöken tycker eleverna inte är lika spännande. Relativt få elever, med tanke på att majoriteten av dem faktiskt besöker bibliotek, anser sig nöjda med biblioteksbesöken.

Som tidigare konstaterades har långt ifrån alla elever fått möjlighet att besöka museum, se på dans eller teater eller lyssna på levande musik. Det är därför givet att färre elever totalt sett förklarar sig nöjda med dessa aktiviteter. De elever som har haft sådana möjligheter verkar emellertid i ganska hög utsträckning nöjda. 30 procent av alla svaranden har exempelvis gått på teater under det senaste året och 22 procent av samma grupp förklarar sig också nöjda med teaterbesöket. Upplevelser i skolans regi förefaller alltså vara relativt populära. Problemet är att alla elever inte har samma möjligheter till dem.

Vilka upplevelser har du varit nöjd med på skoltid under det senaste året?

	Alla	Flickor	Pojkar
Sett på film	56	57	55
Gått på bibliotek	28	31	26
Gått på teater	22	23	19
Lyssnat på levande musik	19	21	16
Besökt museum	18	18	19
Sett på dans	11	12	9
Sett på konst	8	9	7
Sett cirkus	3	2	6
Annat	35	32	40
Totalt antal svarande	1 103	653	444

Det antyds skillnader mellan pojkar och flickor. Generellt verkar fler flickor än pojkar vara nöjda med upplevelser inom kulturområdet på skoltid. 40 procent av pojkarna är nöjda med upplevelser som inte funnits med bland svarsalternativen och svarar "annat" på frågan. Undersökningen ger ingen ledtråd till vad detta skulle kunna vara. Återigen kan man misstänka att vad många (framför allt pojkar) anser som upplevelser ligger utanför de mer traditionella kulturella formerna som enkäten till vissa delar har fokuserat på.

Variationer mellan nedbrytningar över etnisk bakgrund och hemkommun förefaller till stor del korrespondera mot vilka upplevelser eleverna har haft möjlighet att ta del av. Inte heller är skillnaderna i nöjdhet särskilt stora mellan elever med och utan funktionshinder.

Inflytande i skolan

Medbestämmande är en mycket viktig fråga för Barnombudsmannen. En av barnkonventionens huvudprinciper, formulerad och fastslagen i artikel 12, är att barn har rätt att göra sin åsikt hörd i alla frågor som berör dem. Men argument för ett ökat inflytande behöver inte enbart diskuteras ur ett rättighetsperspektiv. Det är ju också tydligt att en del skolaktiviteter inte väcker någon större entusiasm bland många av eleverna. Kanske skulle ökade möjligheter till medbestämmande också göra fler elever intresserade? Kanske skulle ett ökat inflytande också bidra till att skapa ett kulturellt utbud i högre grad anpassat för barn och unga?

Inflytandet över skolaktiviteter är litet

Anmärkningsvärt få elever anser sig ha möjlighet att bestämma över aktiviteter inom kulturområdet på skoltid. Och detta gäller oavsett aktivitet. Naturligtvis är elevernas

uppfattning om inflytande en annan fråga än huruvida de faktiskt äger inflytande. Likväl är det anmärkningsvärt att så få barn och unga anser sig ha inflytande.

Detta mönster är emellertid bekant från andra studier. I skriften *Kultur i skolan* konstateras exempelvis angående rätten till kultur i skolsammanhang att:

*"Fokus glider lätt bort från att det är elevernas rätt till delaktighet och kulturliv det handlar om, inte skolans eller kulturinstitutionernas rätt att bestämma vad eleverna skall bli delaktiga i."*⁴²

Vilka av följande aktiviteter kan du vara med och bestämma om att du kan göra på skoltid?

	Alla	Åk 6	Åk 9	Åk 3 gy
Läsa böcker	47	48	44	53
Skriva egna texter	37	40	37	46
Använda olika material och tekniker exempelvis: måla, teckna eller arbeta i trä, lera, textil	30	38	34	29
Spela instrument eller sjunga	28	35	38	25
Filma eller fotografera	23	20	17	27
Använda Powerpoint eller Photoshop	21	6	16	34
Dansa	18	22	17	17
Spela teater eller öva cirkus	17	21	12	20
Totalt antal svarande	1 108	112	153	150

Att läsa böcker och skriva egna texter hör till de aktiviteter inom vilka flest elever anser sig ha möjlighet till medbestämmande. Det är också de aktiviteter som flest elever regelbundet ägnar sig åt. Inflytandet över aktiviteter som att dansa, spela teater, filma eller fotografera är betydligt mindre utbrett men så är också möjligheten att ägna sig åt dem.

Undersökningen indikerar att uppfattningen om inflytandet över skolaktiviteterna inte ökar med åldern. De skillnader mellan åldersgrupper som finns kan istället förklaras av att elever i olika årskurser delvis har olika aktiviteter. Så upplever till exempel relativt många yngre elever att det har möjlighet att vara med och bestämma över aktiviteter som att spela och sjunga. Fler äldre elever än yngre upplever å andra sidan att de har inflytande över aktiviteter som Powerpoint och Photoshop, film och fotografering, aktiviteter som är vanligare i de högre årskurserna.

Inte heller varierar möjligheten till inflytande mellan skolor i olika kommuntyper. Elever från storstadsskolor verkar i högre utsträckning än övriga elever anse sig ha inflytande över aktiviteter som att spela instrument, sjunga eller spela teater. Detta kan dock förklaras av att fler elever ur den förstnämnda gruppen faktiskt ägnar sig åt dessa aktiviteter.

Intressant nog verkar elever med funktionshinder generellt uppleva större möjligheter att vara med och bestämma än icke-funktionshindrade. Skillnaderna mellan grupperna är emellertid små.

⁴² Utbildnings- och kulturdepartementet. *Kultur i skolan – En skrift om regeringens satsning 1999–2003*. 2005, s. 26.

Inflytandet över upplevelserna också litet

Vad gäller inflytandet över upplevelser inom kulturområdet i skolans regi är bilden till stora delar densamma. När det gäller film- och biblioteksbesök anser rätt många av eleverna att de kan vara med och bestämma. Inflytande över konserter, dans, konst och teater verkar däremot vara förbehållet ett fåtal elever. Delvis är detta en konsekvens av att få elever har haft möjlighet till sådana upplevelser. Det är också möjligt att svaren kan ses som en indikator på att kulturen i dessa former inte har någon given plats i skolan, att eleverna överhuvudtaget inte reflekterar över möjligheten att få uppleva till exempel dans eller teater.

Vilka av följande saker kan du vara med och bestämma om att du kan göra på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Se på film	40	41	39	39	41	41
Gå på bibliotek	37	42	30	39	36	36
Besöka museum	21	21	20	24	22	15
Gå på teater	19	19	18	19	20	17
Lyssna på levande musik	18	19	16	21	12	18
Se på dans	14	15	13	16	12	14
Se på konst	13	12	14	15	9	12
Se cirkus	10	8	13	10	9	10
Annat	40	35	48	38	38	45
Totalt antal svarande	1 097	648	443	398	281	399

Fler pojkar än flickor anser sig kunna vara med och bestämma över "annat" vilket enklast förklaras av att pojkarna också är mer intresserade av "annat". Annars råder inte särskilt stora skillnader mellan pojkar och flickor.

Enkätsvaren visar på några regionala skillnader. Även dessa förefaller till stora delar vara en konsekvens av att upplevelserna skiljer sig mellan barn och unga från olika kommuntyper. Så menar till exempel något fler barn och unga från storstäder än från mindre kommuner att de kan vara med och bestämma över museibesök. Skillnaderna är emellertid ofta små.

Barns och ungas förslag på aktiviteter i skolan

Vi frågade också om barnen och ungdomarna har kommit med egna förslag på aktiviteter att göra i skolan. Resultatet visar att endast (cirka) en av tre elever har lämnat förslag eller idéer på skolaktiviteter. Pojkarna förefaller vara något mer aktiva förslagsgivare än flickorna.

Det är vidare intressant att notera att elever med funktionshinder i högre utsträckning (50 procent av dem) har lämnat förslag på aktiviteter än andra elever.

Har du lämnat förslag eller idéer till skolan om vilka aktiviteter du skulle vilja göra i skolan?

	Alla	Flickor	Pojkar
Ja	35	32	40
Nej	65	69	60
Procent	100	101	100

I enkäten finns en öppen fråga om vilka förslag barn och ungdomar har lämnat till lärare eller annan skolpersonal. Svaren visar att barnen och ungdomarna har kommit med många olika förslag men att många av dem gäller klassresor och studiebesök. Föreslagna studiebesök är allt från fabriker till teatrar och museum. Andra förslag gäller aktiviteter som att se på film eller dansa. Några elever har velat sätta upp teaterföreställningar medan andra har framfört förslag om mer fotboll.

Blev det som eleverna föreslog?

Få elever har fått gehör för sina förslag, men pojkarna har i högre utsträckning än flickorna helt eller delvis fått gehör för sina idéer. Samtidigt har också fler pojkar fått avslag på sina förslag.

Om du lämnat förslag eller idéer, blev det som du föreslog?

	Alla	Flickor	Pojkar
Ja	6	5	8
Delvis	13	11	16
Nej	14	12	17
Vet inte	12	12	12
Jag har inte lämnat något förslag	55	61	47
Procent	100	101	100
Totalt antal svarande	1 007	593	409

Relativt få barn och unga upplever att de har någon möjlighet att bestämma över aktiviteter och upplevelser i skolans regi. Detta är bekymmersamt och kanske också kan sättas i samband med att elevernas nöjdhet med både aktiviteter och upplevelser är relativt liten. Kanske skulle nöjdheten öka om inflytandet blev större?

Hinder på skoltid

Enkäten innehöll också frågor om vilka hinder som barn och unga möter vad gäller upplevelser inom kulturområdet både på skoltid.

Det vanligaste svaret på den här frågan är att deras önskemål kostar för mycket. Och visst är det också troligt att skolans begränsade resurser inverkar negativt på barns och ungas möjlighet att delta i det kulturella och konstnärliga livet. Kultur kostar och ska det finnas ett stort och varierat utbud inom kulturområdet kommer det kosta ännu mer.

En tredjedel av eleverna menar också att läraren kan vara ett hinder. Varför läraren blir ett hinder är en intressant fråga. Beror det på att läraren hellre vill göra något annat, inte har nödvändiga kunskaper eller på att skolan inte har nödvändiga resurser?

I den kulturpolitiska propositionen betonas samverkan mellan olika aktörer inom kulturområdet – folkbildning och föreningsliv, frivilliga och professionella, nätverk och eldsjälar – som en möjlighet att skapa större delaktighet inom kulturområdet.⁴³ Lärare skulle genom samverkan med kulturlivet med andra ord kunna få inspiration, kunskap och hjälp i sin undervisning.

⁴³ Kulturpolitik (prop 1996/97:3), s. 29.

Detta låter rätt och rimligt i teorin men har i praktiken visat sig vara svårare. Samverkansformer mellan skola och kulturliv kommenteras exempelvis i skriften *Kultur i skolan – En skrift om regeringens satsning 1999–2003*, där det bland annat uppmärksammas att det ibland är något oklart vilken roll kulturarbetarna har i skolan. Är de gäster eller lärare? En annan erfarenhet som här förmedlas är att skolan inte heller alltid välkomnar kulturerbjudanden, även om de är gratis.⁴⁴ Den förklaring som lyfts fram är att kulturlivet förefaller okunnigt om verksamheten i skolan medan skolan å andra sidan tenderar att se kultur som enstaka föreställningar och evenemang och inte som ”en integrerad del i elevernas läroprocesser.”⁴⁵

Likväl lyfts behovet av samverkan mellan skola och kulturliv fram. Sammanfattningsvis fastslås i skriften att:

*”Kulturlivet är en resurs för skolan. Kulturlivets insatser måste utgå från skolans behov och förankras i skolans organisation för att kunna utgöra ett långsiktigt stöd för skolan i dess utvecklingsarbete.”*⁴⁶

Vilka hinder finns om du inte kan göra det du önskar på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Kostar för mycket	51	58	40
Läraren vill inte	34	35	31
Vet inte	33	29	40
Har inte tid	31	35	25
Svårt att ta sig dit	24	26	20
Det jag vill göra finns inte i kommunen	17	17	16
Åldersgräns	13	12	13
Svårt att ta sig in i lokalen	5	4	6
Får inte för mina föräldrar	4	3	6
Totalt antal svarande	1 094	647	441

Betydligt fler flickor än pojkar uppger ekonomiska hinder. Pojkarna svarar istället i högre utsträckning ”vet inte”. Delvis kan detta vara avhängigt av att de aktiviteter som flickorna önskar göra faktiskt kostar mer än pojkarnas förslag. Men om man tänker sig att skolan måste prioritera bland elevernas önskemål kan svaren också vara ett uttryck för att skolan – i mindre utsträckning och av olika skäl – väljer att ta hänsyn till flickornas förslag. Hur skolan väljer att prioritera och på vilka grunder detta sker framstår som mycket intressanta frågor att arbeta vidare med.

Eventuella funktionshinder verkar inte påverka barns och ungas upplevelser av hinder i särskilt hög utsträckning. Svaren ”svårt att ta sig dit” och ”svårt att ta sig in i lokalen” är till exempel inte särskilt vanliga svar vare sig bland elever med funktionshinder eller bland elever utan sådana. ”Svårt att ta sig in i lokalen” uppges till exempel endast av nio procent av eleverna med funktionshinder som ett hinder. Funktionshinder är emellertid av olika slag. För barn och ungdomar med rörelsehinder är otillgängliga lokaler naturligtvis ett större hinder än för barn och unga med läs- och skrivsvårigheter och vi kan inte uttala oss om vilka olika slags funktionshinder som ryms inom gruppen i vår undersökning.

⁴⁴ Utbildnings- och kulturdepartementet. *Kultur i skolan. En skrift om regeringens satsning under 1999–2003*. 2005, s. 27.

⁴⁵ *Ibid*, s. 27.

⁴⁶ *Ibid*, s. 29.

Fler barn och unga från mindre kommuner uppger att det som de vill göra inte finns i kommunen än barn och unga från övriga kommuntyper. Fler barn och unga från den förstnämnda kommuntypen uppger också ”svårt att ta sig dit” som hinder. Däremot är svaren ”läraren vill inte” och ”har inte tid” mer frekvent bland eleverna i storstäder och i mellanstora kommuner. Här understryks också regionala skillnader i möjligheterna att ta del av det kulturella och konstnärliga livet.

Sammanfattande kommentarer

Kultur i skolan

Skolan är en av de viktigaste samhällliga institutionerna vad gäller barn och ungas rätt till kultur. Skolans läroplaner innehåller värdegrunder och målformuleringar om kultur både i estetiskt och i antropologisk bemärkelse. I skolan ska eleverna få möjlighet att pröva på och utveckla sin förmåga till olika uttryck och estetiska skapande processer. I skolan ska eleverna inhämta kunskap om både det svenska kulturarvet och andra kulturer. I skolan ska en viktig värdegrund vara förståelse för olika kulturer och så vidare. På basis av undersökningens resultat finns skäl att diskutera i vilken utsträckning skolan förmår att svara upp mot det stora ansvaret man har som kulturskapande och kulturförmedlande institution.

Kultur för alla?

Deltagande i det kulturella och konstnärliga livet är inte förbehållet alla. I de högre årskurserna minskar exempelvis möjligheterna för många elever att arbeta med olika uttrycksformer och estetiskt skapande. Vi kan också se regionala skillnader mellan barnen och ungdomarna i vår undersökning. Det är tydligt att alla elever inte har möjlighet att ta del av kulturella upplevelser såsom besök på museer, dansföreställningar och konstutställningar. Barnen och ungdomarna i storstäderna förefaller att ha fler möjligheter till deltagande i det kulturella och konstnärliga livet än de i mindre kommuner.

De traditionella kulturformerna som konst, litteratur, musik, dans och teater står på många sätt i fokus i den här undersökningen. Dels har många barn och unga, liksom människor i allmänhet gör, definierat kultur såsom konst, litteratur, musik, teater och dans, dels har många av frågorna i enkäten också kretsat kring dessa kulturformer.

Det finns ett intresse för dessa traditionella kulturformer bland barn och unga men sett till undersökningsspopulationen i stort är det emellertid inte särskilt utbrett. Om man ser till olika grupper klarnar bilden något: flickor i högre grad än pojkar är till exempel intresserade av de traditionella konstformerna, barn och unga från storstäder i högre utsträckning än barn och unga från mindre kommuner. Från andra undersökningar vet vi också att det här finns samband mellan socioekonomiska variabler som föräldrars utbildning och kulturella preferenser.

Barnkonventionens artikel 2 slår fast att inget barn ska diskrimineras. Var man bor, vilket kön man tillhör, var ens föräldrar är födda och vilken utbildning de har, ska naturligtvis inte påverka vilka kulturella aktiviteter och upplevelser man har möjlighet att ta del av genom skolan. Det kulturella och konstnärliga livet ska vara tillgängligt för alla. Samtidigt är det tydligt att alla elever inte är intresserade av teater, dans, litteratur eller andra traditionella konstformer varför eget skapande också måste kunna ske i andra former och med andra uttryck. I undersökningen kan man konstatera att flickornas problem är att de inte får möjlighet att ägna sig åt de kulturella och konstnärliga uttrycken och formerna i den utsträckning de skulle vilja.

Pojkarnas problem, å andra sidan, verkar vara att skolan inte hittar just de former och uttryck som de är intresserade av. Många pojkar har i enkäten svarat "annat" på frågorna om vilka aktiviteter och upplevelser inom kulturområdet de har varit med om samt vilka de skulle vilja vara med om. Enkätsvaren antyder ett ganska utbrett missnöje med skolans aktiviteter. Framför allt är det anmärkningsvärt få pojkar som anser sig nöjda med aktiviteter som att läsa böcker och skriva egna texter.

Kulturens roll i skolan

Barnkonventionen tar upp rätten till kultur i artikel 31, i samband med rätten till vila och rekreation. På så sätt markeras att rätten att delta i det kulturella och konstnärliga livet har en prägel av frivillighet, att det ska ske på egna villkor och utan att deltagandet egentligen behöver motiveras såsom att exempelvis vara bidragande till barnets utbildning och utveckling, fostran eller kultivering. Men när rätten till kultur formuleras i ett utvecklings- och utbildningsperspektiv och sätts i samband med skola och utbildning tonas frivillighetsaspekten till viss del ned. Ibland kan nyttja motiveras framför nöje.

Det är viktigt att kultur, kulturliv och kulturarv kommer alla till del. Läroplanerna anger till exempel kunskapsmål som förtrogenhet med både svenskt, nordiskt och västerländskt kulturarv men också förståelse för andra kulturer. I läroplanen för grundskolan anges också att skolan ska stimulera intresse för olika uttrycksformer och utveckla elevernas estetiska, kreativa och skapande förmåga. När kultur i skolan diskuteras av myndigheter och andra samhällseliga aktörer inom området poängteras vidare vikten av kultur som estetiska lärandeprocesser snarare än enstaka besök på konsthallar och museer, av kulturella och konstnärliga yttrycksformer som en naturlig del av den vardagliga undervisningen. Undersökningen visar emellertid att det är ytterst tveksamt om kulturen har en sådan roll i skolan.

Det finns en ganska god överensstämmelse mellan dessa tankar och barnkonventionen. I artikel 29 anges ett av syftena med utbildning vara att barnet ska utveckla respekt för både sin egen kulturella identitet och andras. I artikel 6 förbinder sig konventionsstaterna att till det yttersta säkerställa barnets utveckling. I barnets rätt till yttrandefrihet, artikel 13, är en viktig poäng att barnet eget uttryck ska respekteras. Samtidigt framkommer här vikten av att barnet också får möjlighet att utveckla sin förmåga att formulera tankar och åsikter i tal och skrift likaväl som i andra former.

Barns och ungas uppfattningar och inflytande

Det är problematiskt att relativt få barn och unga är nöjda med skolans aktiviteter inom kulturområdet. Sådana aktiviteter har, som tidigare diskuterats, en stor potential i undervisningen och för barns och ungas utveckling. Att nöjdheten förefaller större med några av upplevelserna är en liten tröst i sammanhanget med tanke på relativt få barn och unga har sådana möjligheter. Det är också tveksamt om enstaka nedslag i det kulturella och konstnärliga livet tillgodoser barns och ungas rätt till deltagande i det.

Artikel 12 i barnkonventionen slår fast barns rätt att höras i alla frågor som berör dem. Barns och ungas möjligheter till inflytande är därför en mycket viktig fråga. Undersökningen visar emellertid att relativt få barn och unga upplever att det har inflytande över aktiviteter och upplevelser inom kulturområdet i skolan. Enkäten rymmer också frågan "Vilka hinder finns om du inte kan göra det du önskar på skoltid". Drygt hälften av alla svarande uppger ekonomiska hinder som svar på frågan, drygt en tredjedel att läraren inte vill. Undersökningen visar också att relativt få elever får gehör för sina egna förslag. Ska

barns och ungas intresse och engagemang för kulturella aktiviteter och upplevelser öka, måste inte bara omfattning av dessa ökas utan också möjligheterna till inflytande.

Kultur på fritiden

De allra flesta barn och ungdomar har i dag möjlighet till många olika fritidssysselsättningar. Med tanke på att frågan om fritidssysselsättningar följs av en ganska diger samling i förväg definierade svarsalternativ i vår enkät, är det intressant att notera att nästan hälften av de svarande ändå lägger till svaret ”annat”. Vi kan dra slutsatsen att konkurrensen om barns och ungdomars fritid är hård och att utbudet av fritidsaktiviteter för många är stort.

Populärkulturens genomslag och den snabba utvecklingen inom data- och IT-området är två tydliga teman i svaren. Tv, dvd och video, liksom datorspel och Internet sysselsätter många barn och unga. Samtidigt finns det ingen anledning att tro att kompisar och den sociala dimensionen av fritidsaktiviteterna skulle ha minskat i betydelse. Att vara med kompisar är ett mycket vanligt svar bland både pojkar och flickor.

Rätten till kultur, såsom definierad i barnkonventionens artikel 31, har som tidigare nämnts tydliga inslag av frivillighet. Barns fritidssysselsättningar, oavsett om de refereras till som kulturella eller inte, ska betraktas som möjligheter till vila och rekreation, lust och nöje och ska därför ske på barns egna villkor. Utan att glömma denna utgångspunkt kan kulturella aktiviteter och det konstnärliga livet dessutom ses som viktiga inslag i, och kanske till och med förutsättningar för, barns utveckling. Med artikel 2 i åtanke är det därför viktigt att det kulturella utbudet också utanför skolan är tillgängligt för alla. En utmaning då vi vet att de kulturella institutionerna i barn och ungas närmiljö inte har obegränsade resurser till sitt förfogande. En utmaning också eftersom vi vet att alla barn och unga inte har föräldrar eller andra vuxna i sin närvaro som kan introducera dem i det kulturella och konstnärliga livet.

Slutligen, med tanke på barns och ungas stora konsumtion av populärkultur, framstår massmediernas roll i och påverkan på barn och ungas liv som en mycket viktig fråga. Barnkonventionens artikel 17 är därför i allra högsta grad aktuell.

Kulturkonsumtionen är hög

Enkätsvaren visar att konsumtionen av kultur är stor bland barn och unga. Utbudet av populärkultur i form av tv-serier, dokusåpor, musik och film är i dag större och för många mer lättillgängligt än vad det någonsin har varit.

Utvecklingen inom IT- och medieområdet har gjort det väldigt enkelt att konsumera populärkultur. Enkätresultaten visar till exempel att många, 70 procent av eleverna i årskurs 3 på gymnasiet, laddar ner musik från nätet. 85 procent av alla barn och unga lyssnar på musik. Ännu fler, nästan nio av tio, ser film på dvd eller video. En av nio anger att de oftast ser film hemma eller hos kompisar men även biobesök hör till de vanligare fritidssysselsättningarna.

Umgänget med vänner har en given plats bland de populäraste fritidssysselsättningarna. Nästan nio av tio barn och unga i undersökningen uppger att de brukar vara med sina vänner på fritiden. Det sociala umgänget prioriteras med andra ord högt. Det förefaller alltså inte vara så att informationsteknologins inträde i hemmen och i barns och ungas liv har minskat betydelsen av sociala relationer – barn och unga har inte utvecklats till asociala varelser i takt med teknikens utveckling. Däremot är det mycket möjligt, för att inte säga

troligt, att msn, chattande och communités har skapat nya typer av sociala relationer mellan barn och unga.

Enkätsvaren visar vidare att idrott fortsätter att vara vanliga inslag i många barns och ungas fritid. Kulturella aktiviteter av mer traditionellt, skapande och konstnärligt slag – som att måla och teckna, spela instrument och sjunga, dansa och spela teater – är mindre vanliga sett till populationen i stort.

Har kulturen flyttat hem?

De fem vanligaste aktiviteterna bland barn och unga utmärks av att de är möjliga i hemmiljö. Att se på tv och film, att hålla på med datorer, att träffa kompisar kan man ägna sig åt hemma hos sig eller hemma hos kompisar. Att kultur och fritid i ökande utsträckning äger rum i hemmiljöer har uppmärksammats även i andra studier, till exempel av Ungdomsstyrelsen i rapporten *Arenor för alla*:

*"Hemmets roll som arena för diverse aktiviteter verkar ha förstärkts under senare år. Hemmet är en plats som används för många aktiviteter som görs varje vecka men även för aktiviteter som att titta på film, spela musik eller dans har hemmet stor betydelse."*⁴⁷

Brukar du själv göra något av följande på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Se på tv, dvd, video	89	90	87
Vara med kompisar	88	91	83
Använda dator, spel, Internet	85	83	88
Lyssna på musik	85	89	79
Göra läxor	67	76	54
Sporta/idrotta/träna	64	62	65
Gå på bio	63	67	57
Shoppa	61	79	35
Hjälpa till i hushållsarbetet hemma	56	63	44
Läsa böcker	45	54	31
Vara ute i naturen	35	38	30
Ta hand om djur	33	41	22
Måla, teckna	31	38	20
Resa	31	33	27
Spela musikinstrument, sjunga, spela i band, vara med i kör	29	31	26
Gå på konsert eller festival	27	29	24
Filma eller fotografera	24	24	25
Dansa	23	32	10
Jobba extra	23	26	19
Åka skateboard, inlines, snowboard, BMX, longboard	20	13	30
Skriva egna texter	19	24	13
Sy, sticka, pyssla, snickra	18	26	7
Mecka med motorer, fixa maskiner och apparater	17	6	33
Gå på fritidsgård, ungdomsgård	15	12	19
Gå på teater	7	8	7
Spela teater	5	5	4
Annat	47	46	48

⁴⁷ Larsson, B. *Arenor för alla*. Stockholm, 2005. Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:1, s. 34.

Fritidsvanorna skiljer sig mellan olika grupper

Nedbrytningar av enkätsvaren visar på en hel del skillnader mellan olika grupper, bland annat finns några tydliga skillnader mellan pojkars och flickors fritidsaktiviteter. Relativt få pojkar (35 procent) uppger shopping som en fritidsaktivitet medan nästan två tredjedelar av flickorna i undersökningen har markerat detta svarsalternativ i enkäten. Svaren visar också att fler flickor än pojkar hjälper till med hushållsarbetet hemma. ”Mecka och fixa” är å andra sidan aktiviteter som intresserar långt fler pojkar än flickor. Traditionella skillnader mellan flickors och pojkars fritidsaktiviteter verkar till vissa delar bestå och återskapas.

Det finns anledning att notera en jämställdhetsaspekt av barns och ungas rätt till kultur och fritid. När artikel 31 diskuteras i *The Implementation Handbook* lyfts diskrimineringen av flickor fram i detta sammanhang, eftersom det är ett näst intill universellt förekommande fenomen att hushållssysslor ger flickor mindre tid att leka än pojkar. Och här konstateras också att där det finns utrymme för lek så tar pojkarna upp en proportionellt större del av det än flickorna.⁴⁸

Fler flickor än pojkar ägnar sig åt aktiviteter inom kulturområden som litteratur, dans och konst. Resultaten visar också att elever med utlandsfödda föräldrar dansar i högre utsträckning än elever med svenskfödda föräldrar. Skillnaderna mellan könen är mindre tydliga vad gäller musik och teater.

Jämför man barn och ungdomar med funktionshinder med icke-funktionshindrade blir den övergripande bilden att de utan funktionshinder har fler fritidsaktiviteter. Färre barn och unga med funktionshinder svarar att de brukar träffa kompisar, använda datorer, spel och Internet, sporta och träna med mera. Funktionshindret riskerar antagligen att begränsa mångas deltagande på kultur- och fritidsarenorna, något som också tidigare har uppmärksammats av Barnombudsmannen. I årsrapporten från år 2002, *Många syns inte men finns ändå*, uppmärksammades speciellt barns med funktionshinder situation. Här konstaterades bland annat att det:

*”...finns skillnader mellan barnen i kontaktklasserna och barnen med funktionshinder när det gäller kompisar på fritiden. Svaren tyder på att barn med funktionshinder har färre kompisar än barnen i BO:s kontaktklasser.”*⁴⁹

TV, datorer, Internet, video och dvd finns tillgängligt och sysselsätter många barn och unga oavsett om de bor i storstäder, mellanstora kommuner eller i glesbygd. Aktiviteter som att träffa kompisar och sporta ägnar sig också barn och ungdomar åt i ungefär samma utsträckning oavsett hemkommun. Men andra aktiviteter, som att spela instrument, sjunga, dansa, läsa läxor och läsa böcker, är vanligare i storstadsregionerna än i övriga landet. Att spela teater, filma och fotografera är emellertid lika vanligt (eller rättare sagt ovanligt) bland barn och ungdomar oavsett var de bor.

Är skillnaderna betydelsefulla?

Utifrån enkätsvaren kan alltså skillnader i kultur- och fritidsvanor mellan olika grupper av barn och unga konstateras. Frågan är om dessa skillnader kan anses vara problematiska? Med hänvisning till frivillighetsaspekten av rätten till kultur är vår utgångspunkt att barn och unga ska ha rätt till den fritid och de kulturella aktiviteter de själva önskar. Ytterst är

⁴⁸ Unicef. *The Implementation Handbook*. Geneve, 2002, s. 472.

⁴⁹ Barnombudsmannen. *Många syns inte men finns ändå*. Stockholm, 2002. .s. 34.

det barn och unga som själva bedömer utbudet av kultur- och fritidsaktiviteter. Kulturen ska vara till för barnen och inte tvärtom.

Det är viktigt att barn och unga inte utestängs från de aktiviteter de vill ägna sig åt. Ibland är det tydligt att så ändå sker. Förklaringarna är många: vissa aktiviteter är till exempel förenade med höga kostnader. Barriärer kan också vara mer subtila. Ledarnas bemötande, stämningen i gruppen, föreningens kultur, brist på inflytande – det kan finnas många anledningar att inte trivas i en verksamhet.

Vad vill barn och unga göra på sin fritid?

Många barn och unga som har svarat på enkäten kan i viss mening sägas vara underhållningsorienterade i sina önskemål om fritidsaktiviteter. Datorer, spel och Internet, tv, video och dvd intresserar majoriteten av barnen och ungdomarna i undersökningen. Med andra ord råder en ganska god överensstämmelse mellan vad man vill göra och vad man också gör. Samtidigt kan noteras att andelen barn och unga som ser på tv, dvd och video är större (80 procent) än andelen barn och unga som önskar göra det (60 procent).

Tydligt är också att många av de mest efterfrågade aktiviteterna är av social natur, de är aktiviteter som är möjliga att göra med kompisar. I studien *Arenor för alla* konstateras också att "...ungdomarna ser ett värde i aktiviteten som sådan men också att det de sysslar med ger mervärden i form av exempelvis umgänge med kamrater".⁵⁰

Att barn och unga vill konsumera populärkultur – titta på tv och film, lyssna på musik och spela dator med mera – behöver inte ses som ett uttryck för ett minskande intresse och engagemang för medmänniskor, samhällliga tillstånd eller individuell utveckling och förfining. Populärkulturen, precis som finkulturen, kan vara moraliskt uppbyggande i sitt innehåll. Men den kan också kommentera tillstånd och känslor hos både samhällen och individer och fungera som forum för reflektion kring den egna identiteten likaväl som kring skeenden och föreställningar i samtiden.

Li Bennich-Björkman skriver om populärkulturens betydelse för det demokratiska samhället:

*"Kultur och konst, först och främst då populärkulturen som film, tv-såpor och veckotidningar, tror jag är svaret när det gäller reflektion och spegling i någon slags offentlighet över individuella och samhällliga villkor som verkligen berör flertalet medborgare."*⁵¹

Traditionella konstformer och kulturella aktiviteter

Enkätsvaren visar att det finns ett intresse också för mer konstnärliga och skapande aktiviteter. Även om relativt få barn och unga brukar dansa, spela teater, filma och fotografera visar svaren här att det finns ett intresse för sådana aktiviteter. Nästan hälften av flickorna skulle vilja dansa och ungefär en tredjedel av dem gör också det. Nästan hälften av flickorna skulle vilja filma och fotografera men endast en fjärdedel av dem har möjlighet att göra det. Här väcks genast frågan om möjligheterna till, eller kanske rättare sagt utbudet av, den här typen av aktiviteter. Kan det relativt låga antalet utövare av de traditionella konstformerna förklaras av att möjligheterna att ägna sig åt dessa aktiviteter är begränsade?

⁵⁰ Larsson, B. *Arenor för alla*. Ungdomsstyrelsen, 2005, Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:1, s. 31.

⁵¹ Bennich-Björkman, L. *Känslomakaren*. I *Civilsamhället* (SOU 1999:84), s. 335.

Som jämförelse kan nämnas att 65 procent av pojkarna uppger att de ägnar sig åt sport och idrott. Intressant nog svarar färre, 53 procent, att de vill ägna sig åt sport och idrott.

Efterfrågan på aktiviteter inom kulturområdet förefaller däremot vara större än utbudet medan sport och idrott har en mer självklar plats i ungas fritid. Men enkätsvaren kan här också tolkas som att kommunerna och andra samhällsliga aktörer är bättre på att ta tillvara pojkars än flickors intressen. Samtidigt, när de traditionella konstformerna ställs mot populärkulturen i alla dess former attraherar den sistnämnda flest barn och unga, ett mönster som känns igen från andra studier. I *Arenor för alla* tillfrågades ungdomar vilka kulturverksamheter som de ville att kommunen skulle satsa på (16-åringar). Svaret lyder enligt följande:

*”När det handlade om kulturaktiviteter var ungdomarna tämligen överens, oavsett kön eller boendeort. De ville ha mer pop-, rock- och hiphopkonserter, disco och dansklubbar, filmvisningar/filmfestivaler, dans samt replokaler. Lägst på önskelistan står symfoniorkestrar, klassiska konserter, studieförbund samt körverksamhet.”*⁵²

Detta behöver naturligtvis inte tolkas som ett allmänt minskat intresse för kulturella former som till exempel musik bland barn och unga. Snarare understryker detta att det kulturella utbudet måste utformas med hänsyn till barns och ungas egna intressen och behov. Även om pop, rock och hip hop som musikformer betraktade ofta saknar den klassiska symfonins komplexitet går det med utgångspunkt av artikel 31 i barnkonventionen inte att hävda att symfonin därför skulle prioriteras vad gäller barns rätt att ta del av det kulturella utbudet.

⁵² Larsson, B. *Arenor för alla*. Stockholm, 2005, (Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:1), s. 29.

Vad av det här vill du kunna göra på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Träffa kompisar	68	72	62
Se på tv, dvd, video	64	64	64
Använda dator, spel, Internet	62	61	64
Lyssna på musik	62	64	59
Sporta/idrotta/träna	55	56	53
Gå på bio, teater	53	58	47
Shoppa	52	66	33
Resa	51	58	42
Gå på konsert eller festival	43	52	30
Filma eller fotografera	40	46	30
Jobba extra	36	43	24
Dansa	32	46	11
Vara ute i naturen	32	36	25
Läsa böcker	32	38	24
Spela musikinstrument, sjunga, spela i band, vara med i kör	30	32	26
Ta hand om djur	30	37	19
Måla, teckna	26	30	20
Gå på fritidsgård, ungdomsgård	24	24	24
Åka skateboard, inlines, snowboard, BMX, longboard	24	20	31
Göra läxor	23	23	21
Hjälpa till i hushållsarbetet hemma	23	26	17
Sy, sticka, pyssla, snickra	21	26	13
Mecka med motorer, fixa maskiner och apparater	21	11	35
Skriva egna texter	19	24	12
Spela teater	15	19	9
Gå på föreningsmöten	7	7	8
Annat	43	43	42

Olika önskemål om fritidsaktiviteter

*Kom vi flyttar Tilda, kom vi flyttar bort
vi behöver inte vara här mera
Kom vi flyttar Tilda, vad ska vi göra här?
festa, shoppa, supa, konsumera?
– Laleh, Kom Tilda*

Det finns skillnader mellan pojkars och flickors önskemål. Fler flickor än pojkar betonar att de vill träffa kompisar, gå på bio och på konserter och festivaler. Betydligt fler flickor än pojkar är också intresserade av att dansa, läsa böcker, filma och fotografera, spela instrument och sjunga, måla och teckna samt spela teater. Pojkarna, å andra sidan, är i högre utsträckning intresserade av att åka skateboard, inlines, BMX-cykling och dylikt samt att mecka med motorer.

Det finns också skillnader mellan barn och unga med föräldrar födda i annat land och elever med föräldrar födda i Sverige. Färre svarande i undersökningen med båda föräldrarna födda utomlands är exempelvis intresserade av att se på tv, dvd och video och använda datorer men mer intresserade av att dansa i jämförelse med svarande med båda föräldrarna födda i Sverige.

Det finns slutligen också regionala skillnader beträffande önskemål om aktiviteter. Intresset för traditionella kulturella former och aktiviteter som att spela instrument, dansa och spela teater är mer utbrett i storstäder och mellanstora städer än i mindre kommuner och glesbygd. Men det finns barn och unga också i de mindre kommunerna som är intresserade av kulturella och konstnärliga aktiviteter, även om deras möjligheter till dem är mer begränsade.

Favoritaktiviteter

Barnen och ungdomarna i undersökningen har också ombetts att nämna sina roligaste fritidsintressen. Dessa öppna svar speglar ganska väl den bild som tecknas ovan av barns och ungas intressen. Att träffa vänner nämns ofta. Några lyfter fram att de gillar att festa med kompisar, andra att de vill vara med sin pojkvän eller flickvän. Supa nämns också som en favoritaktivitet, liksom att ha sex, men dessa svar är relativt ovanliga.

Att träna olika sporter och datorrelaterade aktiviteter som att surfa och chatta är desto vanligare. Fler barn och unga lyfter överlag fram sportaktiviteter än traditionella kulturaktiviteter under den här frågan.

Föreningslivet och den institutionaliserade fritiden

Av de möjliga svarsalternativen på frågan "Vad av det här vill du kunna göra på din fritid?" väcker aktiviteten "gå på föreningsmöte" allra minst intresse bland barn och unga. Detta skulle kunna tolkas som en indikation på att föreningslivet minskar i betydelse, en i dag inte helt revolutionerande tanke.

Av svaren från vår enkät att döma är det främst idrottsrörelsen som fortsätter att knyta barn och unga till föreningslivet. Även om det numera finns organiserade tävlingar och lag i dataspel som Counterstrike kommer dataspel och chattande på Internet knappast att direkt uppmuntra till aktivt föreningsliv i traditionell bemärkelse. I viss mening kommer sådana datorbaserade aktiviteter innebära en organiserad samvaro. Lunarstorm har till exempel över en miljon medlemmar.

Samtidigt är det enkelt att se vilken stor roll föreningslivet spelar för utbudet av fritidsaktiviteter. Ett rikt föreningsliv har ett mycket konkret värde i skapandet av ett stort utbud för barn och unga.

Föreningarnas betydelse lyfts också fram i regeringens proposition 2004/05:2, *Makt att bestämma – Rätt till välfärd*, där ett inflytandeperspektiv på frågan uppmärksammas:

*"Inom föreningarna skapar ungdomar sin egen kultur och fritid. Ungdomarnas egna organisationer intar här en särställning. Ungdomar skall ge bästa möjliga förutsättningar att bilda och delta i olika typer av folkrörelser och föreningar."*⁵³

Men det finns anledning att se över formerna för ungdomars möten och samvaro. Att gå på föreningsmöten intresserar endast 7 procent av eleverna i våra kontaktklasser.

⁵³ Makt att bestämma. Rätt till välfärd. (Prop 2004/05:2), s. 41.

Aktiviteter tillsammans med familjen

Familjen har i många fall stor betydelse för barns och ungdomars deltagande i det kulturella och konstnärliga livet. Vi har därför frågat vad de har gjort tillsammans med sin familj under det senaste året.

Generellt kan man säga att de vanligaste familjeaktiviteterna utmärks av att de äger rum inom det egna hemmet. Den aktivitet som de allra flesta familjer ägnar sig åt är att se på film tillsammans, dataspel och tv-spel kommer på en andra plats.

Familjerna verkar överlag hellre konsumera än att ta en mer aktiv del av kulturella aktiviteter. Mer estetiskt skapande aktiviteter är sällsynta, musikrelaterade sådana till någon del undantagna.

Vad av detta har du gjort tillsammans med din familj en eller flera gånger det senaste året?

	Alla	Storstad/ förort	Större stad/ pendling	Glesbygd/ övriga
Lyssnat på levande musik	30	34	28	28
Spelat instrument/sjungit	21	29	17	16
Besökt museum	21	29	18	16
Sett målningar, fotografier eller skulpturer	21	25	19	19
Gått på teater	19	25	14	16
Dansat	13	15	13	10
Sett på dans	12	16	10	8
Sett nycirkus	9	9	7	10
Spelat teater	4	4	4	4
Totalt antal svarande	1 057	389	270	381

Teater, museum och musikrelaterade aktiviteter är vanligare bland familjer i storstads-kommuner än bland familjer på mindre orter. Än en gång understryks att de traditionella kulturella formerna och institutionerna framför allt intresserar familjer i storstäder och i mellanstora kommuner. Det större utbudet inbjuder kanske till detta men här finns också anledning att påminna om andra samband, till exempel mellan kulturella vanor och utbildningsnivå.

Hur som helst så är det tydligt att det är en minoritet av barnen som kommer i närmare kontakt med det kulturell och konstnärliga livet genom sin familj. Skola och professionella kulturarbetare likaväl som föreningar, studieförbund och andra ideella krafter har alltså stor betydelse för barns och ungas möjligheter till deltagande i kulturlivet.

Besök på kulturella institutioner

Biografer och bibliotek framstår som de viktigaste kulturella institutionerna för flest barn och unga i vår undersökning. Samtidigt svarar 42 procent att de nästan aldrig besöker ett bibliotek på fritiden. Andra studier av biblioteksbesök bland barn och unga visar att näst intill alla barn och upp till 14 år besöker bibliotek men att besöken minskar ju äldre de blir.⁵⁴

Att en del barn och unga inte är flitiga biblioteksbesökare kan knappast anses överraskande. Tidigare har vi ju kunnat konstatera att alla inte uppskattar biblioteksbesök.

⁵⁴ Kulturrådet. Kulturbarometern 2002. Örebro, 2003, s. 50.

Genom att Internet snart blivit tillgängligt för varje barn och information om i stort sett allt på så sätt blivit synnerligen lättillgänglig, har biblioteken (och boken!) kanske också förlorat i betydelse som kunskapskälla och kunskapskanal. Men mot samma bakgrund, och med artikel 17 i åtanke, kan detta anses bekymmersamt. Enligt artikeln ska ju konventionsstaterna "säkerställa att barnet har tillgång till information och material från olika nationella och internationella källor, särskilt sådant som syftar till att främja dess sociala, andliga och moraliska välfärd och fysiska och psykiska hälsa". Biblioteken intar här en mycket speciell och intressant ställning eftersom information och material genom denna kanal, till skillnad från Internet, i vissa avseenden torde vara möjlig att styra. I bibliotekslagen (paragraf 9) står också följande att läsa:

*"Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning."*⁵⁵

I det snabbt växande informationsområdet är informationshantering av allra största vikt. Som tidigare har konstaterats finns skäl att anta att barn och unga här kan komma att behöva hjälp av vuxna. Biblioteken spelar redan nu en viktig roll och kanske kan den också bli större.

Vilka av följande ställen har du någon gång besökt på din fritid?

	Alla	Storstad/ förort	Större stad/ pendling	Glesbygd/ övriga
En biograf	78	80	80	75
Ett bibliotek	71	76	66	69
Ett museum	45	53	41	41
En konsertlokal	38	46	35	34
En teater eller operahus	36	45	33	28
Folkets hus	34	28	21	49
En konsthall	25	31	22	22
Totalt antal svarande	1 054	389	268	380

Besök på museum, konsertlokaler, teatrar och operahus är relativt sällsynta. Föga förvånande finns här en del regionala skillnader mellan svaren. Barn och unga från storstäder har i högre utsträckning besökt ovan listade institutioner (undantaget Folkets hus) än barn och unga från mindre kommuner och glesbygd.

Svaren visar också att gruppen barn och unga med funktionshinder i mindre utsträckning besöker kulturinstitutionerna. Skillnaderna är däremot inte så stora mellan barn och unga med föräldrar födda i Sverige och barn och unga med föräldrar födda utomlands. Undantaget är att fler med svenskfödda föräldrar har besökt biografier.

Fritidsaktiviteter och hinder

Enkäten innehöll frågor om vilka hinder som finns för barn och unga att göra det de vill på sin fritid. Brist på tid och pengar är det vanligaste svaren. Återigen verkar det som att flickorna i högre utsträckning än pojkarna har en klarare bild av eventuella hinder. En möjlig tolkning är naturligtvis att flickorna faktiskt upplever mer hinder än pojkarna. Kanske har till exempel kommunerna en större beredskap att hantera pojkarnas önskemål?

⁵⁵ Bibliotekslag (1996:1596).

Med hänvisning till relationen utbud av idrottsaktiviteter och intresset för desamma som tidigare diskuterats finns anledning till sådana misstankar.

Vilka hinder finns, om du inte kan göra det du vill på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Har inte tid	42	48	33
Kostar för mycket	41	43	38
Svårt att ta sig dit	31	32	29
Det jag vill gör finns inte i närheten av mitt hem	24	25	22
Åldersgräns	22	22	21
Vet inte	18	16	21
Har inga kompisar att göra det jag vill med	14	15	14
Får inte för mina föräldrar	12	12	11
Allergi	4	4	5
Svårt att ta sig in i lokalen (till exempel om du har rullstol)	3	1	5
Totalt antal svarande	1 067	635	426

Intressant nog uppger fler flickor än pojkar att de har svårt att få tiden att räcka till. Men så verkar det också som att flickor ofta har fler fritidsaktiviteter än pojkar. På frågan om vilka fritidsaktiviteter man ägnar sig åt svarar fler flickor än pojkar ja på de flesta svarsalternativen.

”Får inte göra det för mina föräldrar” är ett vanligare svar bland de yngre barnen än de äldre. Men åldersgränser förefaller till vissa delar var lika besvärligt för alla åldersgrupper. Är man tio vill man se på filmer tillåtna från 11 år, är man 14 vill man se filmer tillåtna från 15 år, är man 17 vill man kunna ta en öl på krogen och så vidare.

Även kring upplevda hinder finns regionala skillnader. Svårigheter att förflytta sig till aktiviteten i fråga är ett problem framför allt i de mindre kommunerna där avstånden ibland är längre och transportmöjligheterna färre. Tidsbrist är å andra sidan ett vanligare hinder i storstäderna.

Barnen och ungdomarna i undersökningen uppmanades också i enkäten att ange om det fanns andra hinder utanför de svarsalternativ de presenterades för. De allra flesta svarar nej på den här öppna frågan. Annars betonas återigen brist på tid och pengar. Att läxorna tar för mycket tid är ett populärt svar. Några svar pekar också på föräldrar som inte förstår, andra på rädsla för brott.

Information

För att kunna ta del av aktiviteter måste man också känna till att möjligheter till dem finns. Brist på information kan vara ett hinder för barns och ungas möjligheter att göra vad de vill. Vi ställde därför frågor om huruvida de har fått information om vilka aktiviteter som finns att göra i hemkommunen.

Ganska många barn och unga i undersökningen, cirka en av fyra, förefaller osäkra på huruvida de överhuvudtaget har fått någon information om aktiviteter i sin hemkommun. Säkerligen finns i vissa fall anledning att diskutera om kommunernas information till invånare under 18 skulle kunna förbättras.

Har du fått information om vilka aktiviteter som finns att göra i din kommun, där du bor?

	Alla	Storstad/ förort	Större stad/ pendling	Glesbygd/ övriga
Ja	41	33	41	47
Nej	33	37	32	31
Vet inte	26	30	27	22
Procent	100	100	100	100
Totalt antal svarande	1 026	379	266	367

Fler pojkar än flickor anser sig informerade. Vidare uppger barn och ungdomar med funktionshinder i något högre utsträckning än icke-funktionshindrade att de har fått information.

Det finns ingen större skillnad mellan svarande beroende på deras föräldrars nationella ursprung. Däremot är det intressant att konstatera att fler barn och ungdomar från mindre kommuner än från storstadskommunerna har fått information om aktiviteter av sin hemkommun.

Inflytande över fritiden

Ett konkret försök till inflytande är att föra fram egna förslag eller idéer på fritidsaktiviteter. Vi har i enkäten ställt frågor om barnen och ungdomarna har lämnat förslag om sådana till representanter för hemkommunen. Av svaren att döma hör detta inte till vanligheten. Mot bakgrund av barnkonventionens artikel 12, som fastslår att alla barn har rätt att höras i alla frågor som berör dem, är det bekymmersamt att så få har varit i kontakt med representanter för sin hemkommun.

Har du lämnat förslag eller idéer till de vuxna som bestämmer i din kommun, där du bor, om vilka aktiviteter du skulle vilja göra på fritiden?

	Alla	Flickor	Pojkar
Ja	11	9	15
Nej	89	91	85
Procent	100	100	100

Nedbrytningarna visar att fler barn och ungdomar med funktionshinder lämnat förslag än icke-funktionshindrade. Barn och unga från mindre kommuner framstår också som något mer benägna att som grupp betraktade lämna egna förslag till sin hemkommun. Det är möjligt att det finns en större närhet mellan kommun och invånare i mindre kommuner och större möjligheter till kommunikation mellan unga och styrande.

Vilka förslag har barn och ungdomar lämnat till kommunen?

Vi har också frågat efter vilka förslag barnen och ungdomarna eventuellt har lämnat till sin hemkommun. Svaren visar att relativt många olika sådan har presenterats. Ofta rör sig förslagen kring aktiviteter som inte finns i hemkommunen och här framkommer ytterligare en förklaring till varför storstadsbarn och ungdomar inte behöver ta egna initiativ i lika hög omfattning som de i de mindre kommunerna. De flesta aktiviteter och upplevelser som de önskar kanske det redan finns möjligheter till.

Några barn och ungdomar uppger att de diskuterat fritidsgårdar med kommunen. Antingen att det borde finnas en sådan eller att öppettiderna, om det nu finns en

fritidsgård, borde utökas. Andra förslag rör lokaler för aktiviteter som skateboardåkning och replokaler. Samtidigt som hemmet framstår som en allt vanligare arena för fritidsaktiviteterna finns alltså ett behov av offentliga fritidsarenor. Det finns många aktiviteter som kräver faciliteter av annat slag än vad den vanliga villan kan erbjuda – man kan ju till exempel misstänka att många föräldrar är tveksamma till att bygga en skateboardramp i trädgården. Dessutom får inte glömmas bort att hemförhållandena bland barn och unga kan se väldigt olika ut.

Får förslagen gehör?

Vi har också frågat barnen och ungdomarna om de har fått gehör för sina förslag. Den stora majoriteten av alla svarande i kontaktklasserna har inte lämnat något förslag vilket givetvis leder till att få också säger sig ha fått gehör för sina förslag.

Svaren visar i övrigt att barn och unga har fått positiva eller negativa reaktioner på sina förslag i ungefär lika stor utsträckning.

Om du har lämnat förslag eller idéer, blev det som du föreslog?

	Alla	Flickor	Pojkar
Ja, absolut	3	3	4
Delvis	5	4	8
Nej	8	5	12
Vet inte	6	6	6
Jag har inte lämnat något förslag	78	84	70
Procent	100	102	100

Undersökningen indikerar inte att någon grupp skulle få gehör för sina förslag i markant högre utsträckning än andra. Däremot framkommer återigen att vissa grupper är mer benägna att lämna förslag än andra.

Att relativt få barn och unga är intresserade av kontakter med sin hemkommun bekräftas av andra undersökningar som Barnombudsmannen har genomfört bland kontaktklasserna. Från tidigare undersökningar vet vi att inflytande ställer höga krav på den vuxne beslutsfattarens vilja och kunskap. Bland barn och unga i våra kontaktklasser finns en utbredd erfarenhet av att de som beslutar i kommunen inte frågar barnen om vad de tycker i någon större utsträckning. I en undersökning i samband med Barnombudsmannens Årsrapport 2006 svarar 61 procent av alla tillfrågade *nej* på frågan om de vuxna som bestämmer i kommunen också har frågat dem om vad de tycker.⁵⁶

Barnen och ungdomarna upplever heller inte att de som bestämmer i kommunen är särskilt intresserade av vad de har att säga. I samma undersökning menar 39 procent att de som bestämmer *inte är särskilt intresserade* av vad de tycker, 15 procent tror att de som bestämmer *inte alls är intresserade*. Det finns med andra ord en viss uppgivenhet bland de tillfrågade barnen och ungdomarna, att frågorna inte är viktiga att prioritera, att beslutsfattare inte avsätter pengar till barn och unga, att de inte bryr sig, att de inte har tid eller att de är besvikna för att löften inte hålls.

⁵⁶ Barnombudsmannen. Röster som räknas. Stockholm, 2006. s. 12 ff.

Sammanfattande kommentarer

Finkultur och populärkultur

Många barn och unga möter i dag ett stort utbud av organiserade fritidsaktiviteter. De traditionella konstformerna, som musik, dans och teater har hård konkurrens och undersökningen visar att framför allt populärkulturen har stort genomslag bland barn och unga. Film, tv, video, Internet och dataspel utgör en stor del av mångas fritid. Med utgångspunkt i barnkonventionens artikel 31 och barnets rätt till vila, lek och rekreation finns positiva aspekter av detta stora och lättillgängliga utbud. Men en intressant och viktig fråga är huruvida detta kulturella utbud tar hänsyn till barns behov. Enligt barnkonventionens artikel 17 ska ju konventionsstaterna också "säkerställa att barnet har tillgång till information och material från olika nationella och internationella källor, särskilt sådant som syftar till att främja dess sociala, andliga och moraliska välfärd och fysiska och psykiska hälsa". Konventionsstaterna får också, i samma artikel, uppgiften att "uppmuntra utvecklingen av lämpliga riktlinjer för att skydda barnet mot information och material som är till skada för barnets välfärd".

Hur detta ska ske är en svår fråga att besvara. Informationsteknologins utveckling har ju inte enbart skapat ett mycket stort medialt utbud utan också ett mycket svårkontrollerat sådant. Föräldrarna har det primära ansvaret för hur deras barn och ungdomar använder massmedierna men enligt barnkonventionen har också staten här ett ansvar att assistera föräldrarna genom att exempelvis tillhandahålla information om mediernas innehåll.

Undersökningen visar att kultur i hög utsträckning konsumeras inom hemmets väggar. Samtidigt är det tydligt att när barn och unga kommer med förslag på fritidsaktiviteter till sin hemkommun – vilket inte sker särskilt ofta – rör sig många av förslagen om fritidsgårdar och andra samlingsplatser. Vissa aktiviteter går inte att utföra i allas hem, vissa barn och unga kanske inte har en hemmiljö som möjliggör särskilt många aktiviteter överhuvudtaget. Den institutionaliserade fritiden på offentliga arenor är därför fortfarande betydelsefull för de allra flesta barn och unga. Däremot är intresset för ett mer aktivt föreningsliv, som att gå på föreningsmöten, ganska litet.

Intresse för traditionella konstformer

Resultatet av undersökningen antyder att det finns grupper av barn och unga som är både intresserade av och initierade i det kulturella och konstnärliga livet. Framför allt rör det sig om barn och unga i storstadsområden och flickor. Men barn och unga är ofta beroende av vuxna i deras omgivning både för att kunna ta del av det kulturella och konstnärliga utbudet och för att själva kunna ägna sig åt skapande verksamhet. Ett museibesök kan innebära att man måste ta sig till en annan stad, ett konsertbesök kan kosta en hel del pengar.

Det finns, föga förvånande, skillnader mellan barn och unga i deras relation till olika kulturella och konstnärliga aktiviteter. Med hänvisning till artikel 31 och att barnets rätt till kultur vilar på frivillighet behöver detta inte vara problematiskt. Däremot visar också resultaten på skillnader i utbudet av kultur- och fritidsaktiviteter vilket framstår som mer bekymmersamt med hänsyn till artikel 2 om att inget barn får diskrimineras.

Pojkar, flickor och regionala skillnader

Framför allt finns skillnader mellan pojkar och flickor samt mellan barn och unga i storstäder och mindre städer. Dels rör det sig om olika intressen, dels om möjligheten att få ägna sig åt det man vill och är intresserad av. Andelen flickor som önskar fritidsaktiviteter

som att dansa eller filma och fotografera är till exempel större än andelen som har möjligheter till detta. Flickor upplever också i högre grad än pojkar hinder för fritidsaktiviteter.

Det finns även andra exempel på regionala skillnader. Fler barn och unga i storstäder än i mindre kommuner spelar instrument, läser böcker och skriver egna texter. Fler av de förstnämnda önskar också att ägna sig åt dessa aktiviteter. Kort sagt har de traditionella kultur- och konstformerna flest utövare i storstäderna. Detta behöver inte vara ett problem – det är naturligtvis inte nödvändigt att spela fiol för att utvecklas som människa. Mer problematiskt är till exempel att man kan misstänka att barn och unga som skriver mycket på sin fritid också kommer prestera bättre på skrivrelaterade aktiviteter i skolan.

Undersökningen visar också tydligt att färre barn och unga från mindre kommuner än från storstäder har besökt kulturella institutioner, att färre familjer från mindre kommuner än från storstäder ägnar sig åt aktiviteter inom kulturområdet tillsammans. Därför ligger det nära till hands att misstänka att barn och unga från storstäder har större möjligheter till ett aktivt deltagande i det kulturella och konstnärliga livet än barn och unga från mindre kommuner.

Inflytande

Slutligen framkommer av undersökningen att väldigt få barn och unga har lämnat förslag till sin hemkommun om aktiviteter. Ungefär hälften av dem har fått positivt gehör för sina förslag. Det är också noterbart att endast cirka 40 procent av alla svarande i undersökningen anser sig ha fått information om aktiviteter att göra på fritiden av sin hemkommun. Det finns anledning att uppmantra kommunerna att se över sin information till barn och unga.

Käll- och litteraturförteckning

Agenda för mångkultur. SOU 2005:91.

Aktionsgruppen för Barnkultur. Det ser lite olika ut. En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn. Stockholm, 2005.

Barnombudsmannen. Många syns inte men finns ändå. Stockholm, 2002.

Bennich-Björkman, Li. Känslomakaren, i Civilsamhället (SOU 1999:84).

Drotner, Kirsten. Föredrag Børn og kultur – i teori og metode.
Från <http://www.bin-norden.net/Kirsten-Drotner.ppt>

Kultur i skolan. En skrift om regeringens satsning under 1999–2003. 2005.

Kulturdepartementet. En strategi för kultur i skolan. Arbetsgruppen för kultur i skolan (Ds 1998:58).

Kulturpolitik. (Prop. 1996/97:3).

Kulturrådet. Kulturbarometern 2002. Kulturen i siffror 2003:1. 2003.

Larsson, Bengt. Arenor för alla. Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:1.

Medierådet. Unga och Medier 2005. Edita Nordstedt tryckeri, 2005.

NORDICOM-Sverige. Mediebarometern 2003. Göteborgs Universitet nr 1, 2004.

Rädda Barnen. Musik om du är rik – En kartläggning av avgifterna till den kommunala musikskolan. 2002.

Skolverket. Redovisning av uppdrag till Statens skolverk avseende nationella insatser för kultur till skolan. Dnr 2001:112,2002:1048.

Sveriges Musik- och Kulturskoleråd. Musikalisk mångfald. En undersökning av ungdomars musicerande. 2005.

Unicef. The implementation Handbook. Geneve, 2002.

Utbildningsväsendets författningsböcker 2002/2003. Del 2. Skolans författningar ht 2002. Norstedts Juridik AB, 2002.

Bilagor

Aktuella artiklar i barnkonventionen

Här presenteras de i rapporten nämnda artiklarna i barnkonventionen om barns rätt till kultur:

Artikel 31

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.
2. Konventionsstaterna skall respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet och skall uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet samt för rekreations- och fritidsverksamhet.

Artikel 6

1. Konventionsstaterna erkänner att varje barn har en inneboende rätt till livet.
2. Konventionsstaterna skall till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.

Artikel 12

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
2. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

Artikel 13

1. Barnet skall ha rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, motta och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer.
2. Utövandet av denna rätt får underkastas vissa inskränkningar men endast sådana som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga
 - (a) för att respektera andra personers rättigheter eller anseende; eller
 - (b) för att skydda den nationella säkerheten, den allmänna ordningen (ordre public) eller folkhälsan eller den allmänna sedligheten.

Artikel 2

Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets

eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.

Artikel 30

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör en urbefolkning skall ett barn som tillhör en sådan minoritet eller urbefolkning inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

Artikel 17

Konventionsstaterna erkänner den viktiga uppgift som massmedier utför och skall säkerställa att barnet har tillgång till information och material från olika nationella och internationella källor, särskilt sådant som syftar till att främja dess sociala, andliga och moraliska välfärd och fysiska och psykiska hälsa. Konventionsstaterna skall för detta ändamål,

- (a) uppmuntra massmedier att sprida information och material av socialt och kulturellt värde för barnet och i enlighet med andan i artikel 29;
- (b) uppmuntra internationellt samarbete vad gäller produktion, utbyte och spridning av sådan information och sådant material från olika kulturer och nationella och internationella källor;
- (c) uppmuntra produktion och spridning av barnböcker;
- (d) uppmuntra massmedier att ta särskild hänsyn till de språkliga behoven hos ett barn som tillhör en minoritetsgrupp eller en urbefolkning;
- (e) uppmuntra utvecklingen av lämpliga riktlinjer för att skydda barnet mot information och material som är till skada för barnets välfärd, med beaktande av bestämmelserna i artiklarna 13 och 18.

Artikel 34

Konventionsstaterna åtar sig att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. För detta ändamål skall konventionsstaterna särskilt vidta alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra

- (a) att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling;
- (b) att barn utnyttjas för prostitution eller annan olaglig sexuell verksamhet;
- (c) att barn utnyttjas i pornografiska föreställningar och i pornografiskt material.

Artikel 16

1. Inget barn får utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem eller sin korrespondens och inte heller för olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende.

2. Barnet har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp.

Tabeller

Här presenteras resultaten från kontaktklassundersökningen i tabellformat:

Fråga 8. Vilka aktiviteter har du gjort på skoltid under det senaste året?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Läst böcker	78	82	72	84	72	79
Skrivit egna texter	61	65	56	66	59	59
Använt olika material och tekniker exempelvis: målat, tecknat eller arbetat i trä, lera, textil	54	56	51	62	39	58
Spelat instrument eller sjungit	45	46	43	61	27	42
Använt Powerpoint eller Photoshop	30	29	32	18	45	32
Dansat	24	25	22	33	12	22
Filmat eller fotograferat	19	16	22	15	17	23
Spelat teater eller övat cirkus	15	15	15	20	12	10
Annat	44	42	48	44	45	44
Totalt antal svarande	1 108	656	446	401	284	402

Fråga 9. Vilka aktiviteter som du har gjort på din skoltid under det senaste året har du varit nöjd med?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Läst böcker	53	56	47	54	45	58
Skrivit egna texter	41	46	35	48	36	40
Använt olika material och tekniker exempelvis: målat, tecknat eller arbetat i trä, lera, textil	40	42	38	44	30	44
Spelat instrument eller sjungit	33	34	31	47	19	29
Använt Powerpoint eller Photoshop	20	20	22	14	30	21
Filmat eller fotograferat	15	13	17	10	16	18
Dansat	13	16	10	20	8	11
Spelat teater eller övat cirkus	10	10	10	14	9	7
Annat	38	36	40	38	36	38
Totalt antal svarande	1 108	656	446	401	284	402

Fråga 10. Vilka av följande aktiviteter vill du kunna göra på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Läsa böcker	37	38	35	37	35	39
Filma eller fotografera	53	58	45	55	55	49
Använda olika material och tekni exempelvis: måla, teckna eller arbeta i trä, lera, textil	39	41	36	39	39	39
Använda Powerpoint eller Photoshop	35	33	38	35	35	35
Spela instrument eller sjunga	32	34	30	39	28	28
Skriva egna texter	31	34	26	35	25	30
Dansa	28	39	12	32	30	23
Spela teater eller öva cirkus	28	36	17	36	22	25
Annat	38	34	44	40	39	35
Totalt antal svarande	1108	656	446	401	284	402

Fråga 11. Vilka av följande aktiviteter kan du vara med och bestämma om att du kan göra på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Läsa böcker	48	51	42	46	45	52
Skriva egna texter	37	41	31	40	33	38
Använda olika material och tekni exempelvis: måla, teckna eller arbeta i trä, lera, textil	30	31	29	29	28	33
Spela instrument eller sjunga	28	29	28	36	21	26
Filma eller fotografera	23	22	25	25	21	24
Använda Powerpoint eller Photoshop	21	18	24	17	26	20
Dansa	18	21	15	20	17	17
Spela teater eller öva cirkus	17	18	15	19	17	15
Totalt antal svarande	1108	656	446	401	284	402

Fråga 12. Vilka upplevelser har du varit med om på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Sett på film	72	74	70	71	74	73
Gått på bibliotek	61	66	54	67	66	53
Lyssnat på levande musik	30	33	25	39	19	27
Gått på teater	30	31	29	34	25	31
Besökt museum	29	30	28	34	29	24
Sett på dans	17	16	17	19	9	20
Sett på konst	14	14	14	18	10	13
Sett cirkus	3	2	4	2	3	4
Annat	38	36	41	38	39	38
Totalt antal svarande	1106	656	444	401	284	401

Fråga 13. Vilka upplevelser har du varit nöjd med på skoltid under det senaste året?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Sett på film	56	57	55	58	52	58
Gått på bibliotek	29	31	26	31	28	27
Gått på teater	22	23	19	24	17	23
Lyssnat på levande musik	19	21	16	25	11	19
Besökt museum	18	18	19	23	17	14
Sett på dans	11	12	9	13	6	13
Sett på konst	8	9	7	12	3	7
Sett cirkus	3	2	6	2	2	6
Annat	35	32	40	34	38	36
Totalt antal svarande	1 103	653	444	399	284	401

Fråga 14. Vilka av följande saker vill du kunna göra på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Se på film	71	72	69	75	71	68
Gå på teater	48	58	34	54	48	43
Lyssna på levande musik	44	49	37	49	43	41
Besöka museum	40	42	37	49	39	32
Se på dans	40	54	19	48	39	34
Gå på bibliotek	33	34	31	32	30	35
Se cirkus	33	34	31	35	28	34
Se på konst	26	28	23	32	21	25
Annat	45	41	52	49	41	46
Totalt antal svarande	1 101	651	444	399	283	400

Fråga 15. Vilka av följande saker kan du vara med och bestämma om att du kan göra på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Se på film	40	41	39	39	41	41
Gå på bibliotek	37	42	30	39	36	36
Besöka museum	21	21	20	24	22	15
Gå på teater	19	19	18	19	20	17
Lyssna på levande musik	18	19	16	21	12	18
Se på dans	14	15	13	16	12	14
Se på konst	13	12	14	15	9	12
Se cirkus	10	8	13	10	9	10
Annat	40	35	48	38	38	45
Totalt antal svarande	1 097	648	443	398	281	399

Fråga 16. Vilka hinder finns om du inte kan göra det du önskar på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Kostar för mycket	51	58	40	50	56	50
Läraren vill inte	34	35	31	39	36	26
Har inte tid	31	35	25	34	34	27
Svårt att ta sig dit	24	26	20	17	25	30
Det jag vill göra finns inte i kommunen	17	17	16	12	18	21
Åldersgräns	13	12	13	14	13	11
Svårt att ta sig in i lokalen	5	4	6	5	6	5
Får inte för mina föräldrar	4	3	6	4	4	5
Vet inte	33	29	40	33	33	34
Totalt antal svarande	1 094	647	441	398	280	397

Fråga 17. Har du lämnat förslag eller idéer till skolan om vilka aktiviteter du skulle vilja göra i skolan?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Ja	35	32	40	26	39	42
Nej	65	69	60	75	62	59
Procent	100	101	100	101	101	101
Totalt antal svarande	1 058	629	426	385	275	386

Fråga 19. Om du lämnat förslag eller idéer, blev det som du föreslog?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Ja	6	5	8	3	8	8
Delvis	13	11	16	11	14	15
Nej	14	12	17	13	13	14
Vet inte	12	12	12	12	11	12
Jag har inte lämnat något förslag	55	61	47	61	55	51
Procent	100	101	100	101	101	100
Totalt antal svarande	1 007	593	409	363	257	371

Fråga 20. Brukar du själv göra något av följande på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Göra läxor	67	76	54	73	67	65
Gå på bio	63	67	57	63	68	60
Måla, teckna	31	38	20	34	30	29
Spela musikinstrument, sjunga, spela i band, vara med i kör	29	31	26	41	19	24
Dansa	23	32	10	29	23	17
Sy, sticka, pyssla, snickra	18	26	7	22	18	15
Mecka med motorer, fixa maskiner och apparater	17	6	33	10	18	22
Gå på teater	8	8	7	10	6	6
Spela teater	5	5	4	5	4	5
Totalt antal svarande	1 086	645	435	396	278	393

Fråga 21. Brukar du göra något av följande på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Se på tv, dvd, video	89	90	87	91	90	87
Använda dator, spel, Internet	85	83	88	90	86	81
Lyssna på musik	85	89	79	90	85	82
Sporta/idrotta/träna	63	62	65	64	66	63
Shoppa	61	80	35	59	75	55
Resa	31	33	27	32	35	27
Jobba extra	23	26	19	20	31	22
Åka skateboard, inlines, snowboard, BMX, longboard	20	13	30	17	22	21
Gå på fritidsgård, ungdomsgård	15	12	19	15	16	15
Totalt antal svarande	1 085	644	435	396	278	392

Fråga 22. Brukar du göra något av följande på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Vara med kompisar	88	91	83	90	90	86
Hjälpa till i hushållsarbetet hemma	55	63	44	59	56	52
Läsa böcker	45	54	31	55	38	41
Vara ute i naturen	35	38	30	39	35	31
Ta hand om djur	33	41	22	31	37	35
Gå på konsert eller festival	27	29	24	27	31	24
Filma eller fotografera	24	24	25	25	26	22
Skriva egna texter	19	24	13	26	16	15
Annat	47	46	48	48	46	47
Totalt antal svarande	1 080	643	431	394	277	390

Fråga 24. Vad av det här vill du kunna göra på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Gå på bio, teater	53	58	47	55	63	45
Dansa	32	46	11	36	36	24
Spela musikinstrument, sjunga, spela i band, vara med i kör	30	32	26	39	23	25
Måla, teckna	26	30	20	29	28	22
Göra läxor	23	23	21	23	22	23
Sy, sticka, pyssla, snickra	21	26	13	25	20	18
Mecka med motorer, fixa maskiner och apparater	21	11	35	16	21	26
Spela teater	15	19	9	21	10	12
Gå på föreningsmöten	7	7	8	6	7	8
Totalt antal svarande	1 073	638	429	390	276	389

Fråga 25. Vad av det här vill du kunna göra på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Se på tv, dvd, video	64	64	64	64	70	61
Använda dator, spel, Internet	62	61	64	63	68	57
Lyssna på musik	62	64	59	63	67	59
Sporta/idrotta/träna	55	56	53	56	60	50
Shoppa	52	66	33	54	61	46
Resa	51	58	42	54	57	45
Jobba extra	36	43	24	34	48	30
Gå på fritidsgård, ungdomsgård	24	24	24	25	23	24
Åka skateboard, inlines, snowboard, BMX, longboard	24	20	31	22	27	25
Totalt antal svarande	1 071	638	427	390	275	388

Fråga 26. Vad av det här vill du kunna göra på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Träffa kompisar	68	72	62	67	74	64
Gå på konsert eller festival	43	52	30	46	44	40
Filma eller fotografera	40	46	30	44	37	38
Vara ute i naturen	32	36	25	32	36	29
Läsa böcker	32	38	24	36	33	29
Ta hand om djur	30	37	19	27	35	30
Hjälpa till i hushållsarbetet hemma	23	26	17	21	27	22
Skriva egna texter	19	24	12	24	18	16
Annat	43	43	42	44	48	39
Totalt antal svarande	1 071	638	427	390	275	388

Fråga 27. Är det något av det du skulle vilja göra på din fritid, som du inte kan?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Ja	44	46	41	48	46	39
Nej	30	26	35	26	30	32
Vet inte	27	28	24	26	25	29
Procent	101	100	100	100	101	100
Totalt antal svarande	1 032	623	405	381	264	373

Fråga 28. Vilka hinder finns, om du inte kan göra det du vill på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Har inte tid	42	48	33	49	42	37
Kostar för mycket	41	43	38	39	49	38
Svårt att ta sig dit	31	32	29	24	36	35
Det jag vill göra finns inte i närheten av mitt hem	24	25	22	19	26	28
Åldersgräns	22	22	21	21	24	21
Har inga kompisar att göra det jag vill med	14	15	14	16	14	13
Får inte för mina föräldrar	12	12	11	13	10	12
Allergi	4	4	5	4	4	5
Svårt att ta sig in i lokalen (till exempel om du har rullstol)	3	1	5	1	4	3
Totalt antal svarande	1 067	635	426	390	274	385

Fråga 30. Har du fått information om vilka aktiviteter som finns att göra i din kommun, där du bor?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Ja	41	37	46	33	41	47
Nej	33	35	30	37	32	31
Vet inte	26	27	23	30	27	22
Procent	100	99	99	100	100	100
Totalt antal svarande	1 026	622	401	379	266	367

Fråga 31. Har du lämnat förslag eller idéer till de vuxna som bestämmer i din kommun, där du bor, om vilka aktiviteter du skulle vilja göra på fritiden?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Ja	11	9	15	6	12	15
Nej	89	91	85	94	89	85
Procent	100	100	100	100	101	100
Totalt antal svarande	1 007	608	395	375	260	361

Fråga 33. Om du har lämnat förslag eller idéer, blev det som du föreslog?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Ja, absolut	3	3	4	1	3	5
Delvis	5	4	8	3	3	9
Nej	8	5	12	5	7	10
Vet inte	6	6	6	5	5	7
Jag har inte lämnat något förslag	78	84	70	86	82	70
Procent	100	102	100	100	100	100
Totalt antal svarande	947	559	384	336	243	352

Fråga 35. Vad av detta har du gjort tillsammans med din familj en eller flera gånger det senaste året?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Lyssnat på levande musik	30	33	25	34	28	28
Spelat instrument/sjungit	21	22	20	29	17	16
Besökt museum	21	20	23	29	18	16
Sett målningar, fotografier eller skulpturer	21	21	21	25	19	19
Gått på teater	19	19	18	25	14	16
Dansat	13	15	10	15	13	10
Sett på dans	12	14	8	16	10	8
Sett nycirkus	9	6	14	9	7	10
Spelat teater	4	3	6	4	4	4
Totalt antal svarande	1 057	630	421	389	270	381

Fråga 36. Vad av detta har du gjort tillsammans med din familj någon eller flera gånger det senaste året?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Sett på film	84	87	80	86	86	82
Spelat tv-spel/dataspel på nätet	40	34	49	39	42	41
Arbeta i trä, lera, textil	13	12	13	13	10	13
Inget	11	9	13	8	9	14
Totalt antal svarande	1 056	629	421	389	269	381

Fråga 37. Vilka av följande ställen har du någon gång besökt på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
En biograf	78	82	71	80	80	75
Ett bibliotek	71	76	63	76	66	69
Ett museum	45	46	45	53	41	41
En konsertlokal	39	40	37	46	35	34
En teater eller operahus	36	39	30	45	33	28
Folkets hus	34	31	38	28	21	49
En konsthall	25	25	26	31	22	22
Totalt antal svarande	1 054	627	421	389	268	380

Fråga 38. Hur ofta går du på biblioteket?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
En gång i veckan	14	14	14	19	13	9
Flera gånger i veckan	10	12	7	14	9	7
En gång i månaden	23	25	20	29	18	21
Två gånger om året	11	9	14	9	12	13
Nästan aldrig	43	40	46	30	48	50
Procent	100	100	101	101	100	100
Totalt antal svarande	1 002	605	393	368	259	363

Fråga 40. Var ser du oftast film någonstans?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Hemma	68	67	69	74	65	64
Hos kompisar	24	25	23	19	27	27
På bio	8	8	9	7	8	9
Procent	100	100	101	100	100	100
Totalt antal svarande	942	575	365	301	262	368

Fråga 41. Vem/vilka ser du oftast film tillsammans med?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Kompisar	42	38	47	39	45	42
Föräldrar	9	8	11	9	7	9
Syskon	9	9	9	10	7	9
Andra	4	4	2	1	5	4
Olika från gång till gång	37	41	31	40	36	36
Procent	101	100	100	100	100	100
Totalt antal svarande	934	567	364	298	260	363

Fråga 42. Brukar du ladda ner film från Internet?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Ja	31	20	48	24	35	35
Nej	69	80	52	76	65	65
Procent	100	100	100	100	100	100
Totalt antal svarande	1 014	614	395	373	263	364

Fråga 43. Brukar du ladda ner musik från Internet?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Ja	54	47	64	48	56	58
Nej	46	53	37	52	44	42
Procent	100	100	101	100	100	100
Totalt antal svarande	1 003	606	392	371	258	360

Fråga 45. Vad gillar du att läsa?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Ungdomsböcker	60	69	48	63	58	60
Serier	46	38	58	47	43	48
Veckotidningar	41	54	22	37	47	43
Dagstidningar	37	37	38	34	40	40
Texter på Internet	29	25	35	31	34	24
Skönlitteratur för vuxna	25	28	20	27	27	22
Fakta böcker	20	17	23	19	21	19
Tidskrifter	12	11	13	13	15	8
Barnböcker	9	10	8	10	5	11
Annat	24	20	29	11	30	32
Totalt antal svarande	1 044	623	415	388	263	376

Fråga 46. Vad gillar du att läsa?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Deckare	45	49	39	45	52	40
Äventyrsböcker	45	43	47	47	42	44
Kärleksromaner	38	56	12	40	40	36
Fantasy-böcker	36	33	42	41	34	34
Annat	42	41	44	47	40	39
Totalt antal svarande	1 043	622	415	388	262	376

Fråga 47. Hur mycket läser du i genomsnitt (alltså inte det som ingår i skolarbetet)?

	Alla	Flickor	Pojkar	Storstad, förort	Större städer, pendling	Glesbygd, övriga
Mer än två timmar per dag	8	6	9	9	6	7
En till två timmar per dag	15	16	14	20	10	14
Kortare stund per dag	21	22	19	20	16	25
Korta stunder några dagar i veckan	16	17	15	19	18	12
Enstaka gånger i veckan	25	26	23	22	30	25
Ingenting	15	12	20	10	21	17
Procent	100	99	100	100	100	100
Totalt antal svarande	987	595	387	360	257	358

Några resultat från Barnombudsmannens enkät till kommunerna 2005

I 2005 års enkät om barnkonventionens genomförande svarade 282 av 290 kommuner, vilket innebär en svarsfrekvens på 97 procent.

Kunskap om barnkonventionen

Kunskapen om barnkonventionen och dess tillämpning bedöms av kommunerna att vara ganska stor inom socialtjänsten, förskola och skola, men även rätt god inom kultur- och fritidsfrågorna. Kunskapen bedöms vara sämre inom planeringsfrågor och gatu- och trafikfrågor. I kultur- och fritidsfrågor är kunskapen om barnkonventionen ganska stor i 33 procent av landets kommuner och mycket stor i 7 procent av kommunerna. 32 procent av kommunerna anser att kunskapen varken är stor eller liten, 12 procent att den är ganska liten och 2 procent att den är mycket liten.

Inflytande i kommuner

Inhämtar kommunen barns och ungas synpunkter i frågor som rör dem inom verksamhetsområdet kultur- och fritidsfrågor?

Alltid	3
Ofta	34
Ibland	48
Sällan	8
Aldrig	3
Ej svar	4
Totalt	100

I kultur- och fritidsfrågor inhämtas synpunkter från barn och unga *ibland* i 48 procent av kommunerna, 34 procent gör det *ofta* och åtta procent *sällan*. Att synpunkter *alltid* inhämtas anger endast tre procent och tre procent anger att det *aldrig* sker.

Dokumenteras barns och ungas synpunkter i frågor som berör dem inom verksamhetsområdet kultur- och fritidsfrågor?

Alltid	5
Ofta	20
Ibland	38
Sällan	22
Aldrig	7
Ej svar	8
Totalt	100

I kultur- och fritidsfrågor dokumenteras barns och ungas synpunkter *ibland* i 38 procent av landets kommuner. Att det görs *ofta* svarar 20 procent och 22 procent svarar *sällan*. Att synpunkterna *alltid* dokumenteras svarar fem procent och sju procent svarar *aldrig*.

Återförs besluten till barn och unga när ni fattar beslut inom kultur- och fritidsfrågor?

Alltid	7
Ofta	19
Ibland	36
Sällan	20
Aldrig	8
Ej svar	10
Totalt	100

I kultur- och fritidsfrågor återförs besluten till barn och unga *ibland* i 36 procent av kommunerna, *ofta* i 19 procent och *alltid* i sju procent av kommunerna. Att det *aldrig* sker uppger åtta procent och att det sker *sällan* uppger 20 procent.

Åldrar

Det är också viktigt att barn och unga i olika åldrar får möjlighet att komma till tals i frågor som berör dem varför vi ställde frågor om i vilka åldrar barn och unga får komma till tals inom de olika verksamhetsområdena. Generellt för samtliga verksamhetsområden är att barn i åldern 3–5 år inte får möjlighet att komma till tals i så många kommuner. Vanligast är att barn i åldern 13–15 år ges möjlighet att komma till tals i landets kommuner. Det är inom förskola och skola och inom kultur- och fritidsfrågor som de flesta kommuner anger att möjligheter till inflytande ges i olika åldrar,

Det vi kan konstatera är att man inom kommunernas olika verksamhetsområden har kommit en bit på vägen med att inhämta synpunkter från barn och unga, främst när det gäller förskola och skola och socialtjänsten men även i kultur- och fritidsfrågor. Däremot är kommunerna inte lika bra på att dokumentera synpunkterna och att återföra besluten till barn och unga vilket gäller för samtliga verksamhetsområden om än i olika utsträckning.

Analyser av konsekvenser för barn och unga

Nio procent av kommunerna har **anvisningar** för hur konsekvenserna för barn och unga av beslut ska analyseras inom kultur- och fritidsfrågor.

Konsekvenserna för barn och unga av beslut bör analyseras oavsett om det rör sig om enskilda ärenden eller om beslut på övergripande nivå. När vi ställde frågan om konsekvenserna analyseras för barn och unga i övergripande beslut svarade 26 procent att det görs i kultur- och fritidsfrågor.

Vi frågade också om konsekvenserna för barn och unga analyserades när det görs **prioriteringar i budgeten**. I kultur- och fritidsfrågor är det 33 procent av kommunerna som analyserar konsekvenserna för barn och unga i samband med prioriteringar i budgeten.

Som tidigare nämnts så bör konsekvenserna för barn och unga av beslut som rör dem även analyseras i enskilda ärenden som rör enskilda barn eller en grupp barn. Därför ställde vi frågan om konsekvenserna för barn och unga **analyseras i frågor som de berörs av**. Här svarar 31 procent av kommunerna att konsekvenserna för barn och unga analyseras i kultur- och fritidsfrågor.

En viktig del av en barnkonsekvensanalys är **dokumentationen av själva analysen**, själva motiveringen till beslutet. När vi ställde frågan om huruvida analysen eller besluts-motiveringen dokumenterades blev resultatet något sämre om vi jämför med hur många som uppger att de analyserar konsekvenserna för barn och unga både i övergripande frågor, budgeten och i frågor som rör barn och unga. I kultur- och fritidsfrågor dokumenteras analysen i 16 procent av kommunerna.